

WUC

març-abril 82

n.º 702

125 pts.

L'OTAN A LES ILLES

LA POESIA DE LLORENÇ MOYÀ

LA CRISI DE L'ESTAT

UN ESPECTACLE DE CUCORBA AL FESTIVAL DE TEATRE

Si els seus estalvis són petits, raó de més per beneficiar-se del nostre servei "ESTALVI TERCERA EDAT". Tindrà la confiança d'un bon banc i traurà un bon rendiment dels seus diners.

Per a nosaltres, la Tercera Edat és la primera. I ho demostrarem cada dia.

ESTALVI TERCERA EDAT
Un estalvi de primera

Per poc que hi posi, en traurà molt.

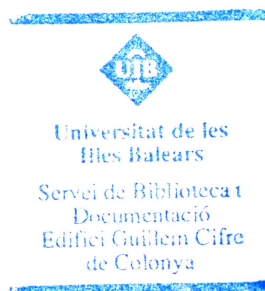
ABE II 13/7/14 7 © C de P

BANCA CATALANA
BANC INDUSTRIAL DE CATALUNYA

LLUC

MARÇ-ABRIL 82
N.º 702

LLUC

Revista bimestral
Any LXII

Direcció:

PP. Missioners dels Sagrats Cors
Monestir de la Real
Ciutat de Mallorca

Informació i correspondència:

Apartat de Correus n.º 619
Telèfon: 22 32 99
Palma

Director:

Bartomeu Suau Tugores

Conseller-Delegat:

Manuel Soler i Palà

Caps de Redacció:

Josep M. Llopart i

Pere Llabrés i Martorell

Subscripció: 600 ptes. anuals

Estranger: 650 ptes. anuals

Preu de l'exemplar: 125 ptes.

Els articles publicats en aquesta revista expressen únicament l'opinió dels seus autors.

Imprimeix:

taller gràfic ramon

Balmes, 39 - Tel. 25 44 32
Palma

Dipòsit legal: P.M. 276-1958
I.S.S.N.: 0211-092X

sumari

Pàg.

- 2 **EDITORIAL: Una llengua, una mateixa consciència d'identitat.** Els darrers fets, esdevinguts especialment al País Valencià, uns de negatius, altres de ben positius, ens han mogut a encapçalar aquest segon número d'enguany amb aquest reclam, repetit si voleu, però ben actual per les amenaces que ens vénen del poder.
- 3 **Balears, una frontera militar entre Europa i el subdesenvolupament.** És un article prou interessant de Sebastià Verd, que explica ben al viu la situació estratègica de les nostres Illes dins l'OTAN, que es vol fortificar davant Àfrica amb l'entrada d'Espanya i tenint com a punt de recolzament les Balears.
- 5 **L'ESGLÉSIA NOSTRA** reflexiona aquest mes sobre el tema de les III Jornades d'Acció Social. **Desafiament cristià al liberalisme** és l'article de B. Bennàsser sobre un punt ben conflictiu, i que va provocar discussions enceses entorn de les Jornades.
- 6 **El Brontosaurus** va ser la pel·lícula infantil guardonada per la Generalitat de Catalunya amb el Premi «Sant Jordi», presentada per l'Obra Social de «la Caixa».
- 7 Jaume Vidal ens presenta un acurat estudi de **Llorenç Moyà en la seva poesia**. **LLUC** vol retre així homenatge a un dels grans poetes de la post-guerra recentment desaparegut.
- 13 Josep M. Llopart també fa memòria d'**Antoni Mus**, mort fa poc, un dels narradors més insignes a hores d'ara dels Països Catalans.
- 14 **Anglada Camarasa a Sa Llotja de Ciutat.** Presentació de l'exposició muntada per l'Obra Cultural de «la Caixa» els dies 4-30 de maig, amb unes notes biogràfiques del gran artista, mort al Port de Pollença el 1959.
- 16 Mateu Morro i Marcè presenta una viva i suggerent síntesi biogràfica d'Antoni Maria Sbert i Massanet, **L'etern estudiant**, sempre feel a la pàtria i a l'exili a la seva cultura i a les seves idees polítiques.
- 21 Començam a publicar la conferència que Gregori Mir, senador per Mallorca i investigador de la nostra història política, pronuncià al «Círculo» de Ciutat dia 11 de març: **Europa i la crisi de l'Estat-Nació.**
- 26 El fill del poeta inquer, Llorenç M., presenta en aquesta plana **Les poesies de Miquel Duran i Saurina**, amb motiu de la publicació que n'ha fet l'Ajuntament d'Inca i que fou presentada el passat 26 d'abril en un homenatge a un home que, des del seu amor a la llengua i a la pàtria, tant va fer per Mallorca i la seva cultura.
- 27 **La princesa embriuada. Estudi i anècdota d'un muntatge teatral**, per Francesc Aguiló. Presentació de l'empresa i èxits d'aquesta obra teatral per infants, de Gabriel Janer Manila, feta per un dels protagonistes.
- 31 **La presó de Ciutat**, per Jaume Serra Barceló. Assaig de la trajectòria històrica.

Una llengua, una mateixa consciència d'identitat

editorial

Tot atac a la nostra consciència nacional es concentra sobre la llengua, perquè els nostres enemics saben perfectament que la llengua és el punt de partida de tota consciència nacional.

A aquesta idea respon la temptativa, tossudament accelerada en els darrers temps d'autonomies i Estatuts, de dividir, des del poder central, la llengua catalana, per tal d'assolir una sola llengua de prestigi, enaltida gairebé com a «universal», ben unificada, a tot el territori de l'Estat, marginant i bandejant una sèrie de llengües menors, enfonsades en el desprestigi social i cultural, de difícil supervivència.

No hi ha dubte que des del punt de vista científic no val tenir en compte aquestes maniobres, però el pitjor del cas és que tals maniobres es fan des del poder i certament poden arribar a tenir conseqüències greus.

Tanmateix, que la nostra consciència de la identitat nacional té reserves suficients per a resistir atacs, ens ho demostren fets ben recents que cal esmentar i subretxar en el seu justíssim valor.

Primerament, i per la seva repercussió en uns moments no gaire clarificadors ni engrescadors del País Valencià, cal fer esment de la massiva celebració del cinquantenari de les **Normes de Castelló**, en virtut de les quals els escriptors del País Valencià dels anys 30 proclamaren la

plena consciència de la unitat lingüística: consciència que tothora perdura en els escriptors i vertaders homes de ciència d'aquell país que tenen les idees prou clares i els coneixements científics prou lúcids, malgrat que són objecte contínuament d'atacs per part d'aquells que, sempre parlant la llengua forastera, defensen, a cops si cal, les «peculiaridades regionales del Reino de Valencia».

I a Mallorca també cal remarcar dos fets recents: els homenatges a Francesc de Borja Moll, pel gener passat, i el que a principis de maig d'enguany s'ha tributat a Manuel Sanchis Guarner. Bé és vere que els escriptors mallorquins, i entre ells els dos màxims del moment, Costa i Llobera i Joan Alcover, acceptaren totd'una les normes de l'Institut d'Estudis Catalans, dictades l'any 1913. Després Francesc de B. Moll adaptaria les dites normes per a ús dels escriptors de les nostres Illes.

A l'homenatge esmentat a Manuel Sanchis a la Ciutat de Mallorca, tots els qui hi intervingueren subretxaren una i altra vegada la unitat lingüística, tot i assenyalant que ens trobam en una situació perillosa i delicada, però expressant la seva confiança en el futur. Una confiança que el fill de l'homenatjat, Manuel Sanchis-Guarner i Cabanilles va resumir amb una sola paraula, amb la qual es concloïa el cicle d'actes: **Vencerem!**

L'OTAN es fortifica davant Àfrica

Balears, una frontera militar entre Europa i el subdesenvolupament

per Sebastià Verd

BALEARS, UNA FRONTERA MILITAR ENTRE EUROPA I EL SUBDESENVOLUPAMENT

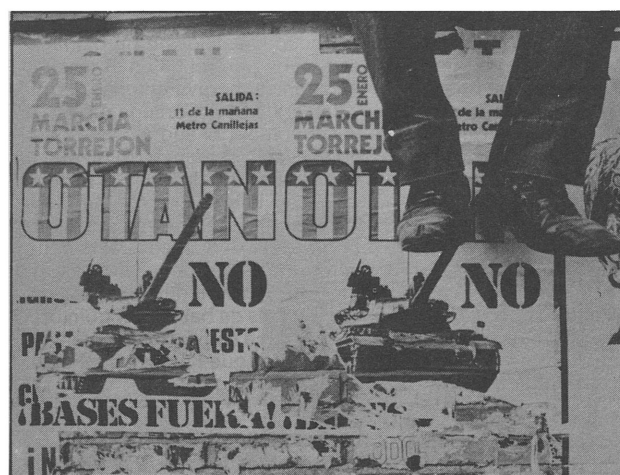
Que l'Estat espanyol entrarà a formar de l'OTAN és, en aquest moment, una qüestió que sembla ja decidida. De fet es parla com d'una necessitat, de quelcom que va lligat a un equilibri interior i exterior en relació als sistemes econòmics occidentals i a la democràcia. Ben cert que, teòricament, la democràcia, i fins i tot un sistema de llibertats econòmiques, no té perquè implicar una comunitat de pobles en una aliança militar, però la teoria pareix deixada de banda des del moment en què s'aplica la dinàmica de la pràctica. I la pràctica diu que si se vol continuar dins del bloc d'estats amb més alt grau de desenvolupament s'ha d'acceptar la integració en un sistema militar comú.

Espanya és, avui, quelcom imprescindible per l'Aliança Atlàntica a la fi de mantenir l'equilibri de forces entre l'Est i l'Oest, però, vet aquí com per la situació geogràfica de la Península i de les Illes, tant les Canàries com les Balears, esdevenen estratègicament puntuals no enfront del Llevant, sinó cap al Sud. I aquest fet, vista la importància que a les casernes de l'OTAN es dona a la incorporació espanyola, cal considerar-lo molt significatiu.

UNA UNITAT ECONÒMICA

Avui Europa —que per cert ha tengut una actitud solidària amb Gran Bretanya en l'afer de les Malvines, fent un front comú contra les importacions argentines— és una unitat econòmica, tot i que la construcció de la Comunitat Econòmica esdevé un assumpte prou més complicat que no es pensava fa vint-i-cinc anys. L'Estat espanyol no hi pot romandre a part ni, per suposat, pot romandre-hi cap dels Països Catalans, uns per esser industrials, l'altre per tenir una agricultura dirigida cap al Nord i nosaltres per viure del turisme europeu. En certa mesura, per tant, és fins i tot lògic que ens reclamem, com a qüestió prèvia, el pertànyer a un bloc militar que té com encàrrec la defensa del sistema, inclosos tots els privilegis, que regeixen per a tots els països anomenats occidentals o de mercat lliure.

Hi ha, però, un fet que ens ha de preocupar fort ferm. Si contemplem el mapa d'Europa, tal com ja hem dit unes retxes més amunt, veurem com la situació geogràfica de les illes Balears no esdevé quelcom de gran importància en relació a la frontera amb el bloc d'economia planificada, és a dir els països del pacte de Varsòvia. La nostra importància estratègica, dins el conegut eix Canàries-Gibraltar-Balears, és important enfront del desenvolupament. Així de clar, la defensa d'Europa passa per l'enfortiment de les fronteres polítiques d'un continent que ha escollit un sistema econòmic basat en el liberalisme i que té com a líder-Estat els Estats Units de Nordamèrica.

LA FRONTERA DEL DESENVOLUPAMENT

Amb certa mesura, cas de poder elegir formar part o no de l'Aliança Atlàntica, el que ens deixarien triar és el ser cap de ratolí o cua de lleó, perquè ben cert que si miram l'altra vorera del nostre Mediterrani, ens trobarem tot un seguit de països amb un nivell de renda prou baix, amb unes terres evidentment subdesenvolupades. Però si miram el Nord no en trobam tampoc, ni prop fer-hi, un d'igual. Les regions, els territoris en general, del centre i nord d'Europa estan prou desenvolupades. Hamburg, Bremen, l'illa de France, Berlín, Baden, Hessen... tots aquests territoris tenien, per exemple, una renda per càpita superior als 8.000 dòlars a l'any 1977. Algunes nacionalitats situades a Centre Europa i fins i tot al sud però que formen part d'estats com el Francès o l'Italià (aquest només en el nord de la península) tenen rendes situades entre els 4.000 i els 5.000 dòlars, però tot d'una que es passa aquesta frontera i s'arriba a la vorera de la Mar Mediterrània les rendes baixen en picat. Nacions aparentment tan desenvolupades com Catalunya tenien 3.784 dòlars «per càpita». I què vol dir tot això? Molt senzill, que davant l'altra vorera, davant el subdesenvolupament crònic, és a dir davant Àfrica, el sistema econòmic europeu troba correcte establir una frontera militar, de la qual nosaltres en serem un peó vigilant.

De fet es tracta d'una defensa militar enfront d'uns sistemes polítics oposats, ja que la revolució argelina o la Libia de Gadafi constitueixen, teòricament, una amenaça per a la tranquil·litat occidental, però ¿no trobam al nord d'Àfrica països considerats, almanco diplomàticament, amics de l'Occident i de l'OTAN? El nord d'Àfrica forma un autèntic joc d'es-

cacs, primer blanques, llavors negres, des de la nova Mauritània, passant pel Sàhara, seguint per Marroc, Argèlia, Tunísia, Líbia i Egipte, fins arribar després a l'Orient Mitjà. No seria més lògic confiar la defensa d'un sistema a la pròpia zona de conflicte? Cert i precisament per això cal extreure les mesures de vigilància perquè en un futur més o manco llunyà la zona de conflicte es podria estendre a tota la Mediterrània, entre un nord desenvolupat i un sud subdesenvolupat. Llavors si que, sense remei, caldrà considerar les nostres illes com d'un valor estratègic considerable.

AL SUD, LES RENDES MÉS BAIXES

Tornant però al grau de renda de les regionalitats econòmiques d'Europa observarem com, a excepció de qualche situació concreta, on s'ha sofert durant molts de segles sistemes de colonialisme, com és el cas d'Irlanda, les zones amb menys nivell de renda són les que pertanyen als estats del sud, des de Portugal a Grècia. En un rànking regional d'Europa (l'Europa dels 12, és a dir els 10 del Mercat Comú més l'Estat Espanyol i Portugal) el Banc de Bilbao considerava que els quaranta darrers territoris, segons el nivell de renda, eren tots ells italians, grecs, portuguesos o espanyols. En qualsevol cas, Madrid, el País Basc i Catalunya, per aquest ordre, ocupaven els llocs 60, 64 i 66 respectivament en una sèrie de 107 territoris.

Cal dir també que Balears ocupava el lloc número quatre dins del context de l'Estat espanyol, però el 69 en el rànking europeu i que fins i tot Còrsega ens superava en prou de mil dòlars de renda per càpita (Balears 3.648; Còrsega 4.930). A empenyes d'un nord més desenvolupat el sud avança, però molt més a poc a poc que no els veïns de dalt. Això ha duit a una especialització cada pic més accentuada, el nord esdevé industrial deixant, en qualsevol cas, la indústria contaminant pel sud, així com en altres terres situades a vorera de mar, un paper reservat al lleure, a l'hora de les vacances. Aquest ha estat el nostre cas. I ara, el panorama se completa amb l'assignació d'un altre paper: el defensiu. Tot molt dins de la lògica. El sistema econòmic no admet que els de baix obtenguin una renda sense esforç o sense donar res a canvi. Han de posar el seu capital en funcionament, malgrat que l'únic capital sigui un paisatge o una situació militar estratègica.

EL NACIONALISME ÀRAB PREOCUPA

Mallorca, com hem dit altres vegades, corre el perill de convertir-se en el cabaret i en el gendarme d'Europa. I això sense res més a canvi, la qual cosa és, almanco, inadmissible. Hem contemplat com la situació geogràfica, la cultura, tot ens mena cap al nord, cap a Europa, però limitar el nostre paper futur al lleure i a la qüestió militar seria, ni més ni manco, que continuar suportant un règim colonial, a la qual cosa tots els mallorquins s'han de negar.

No fa gaire, malgrat la «tradicional amistat hispano-àrab», un tinent coronel d'aviació, Luis Alonso Cubells, escrivia a una revista militar una encesa defensa de l'eix Canàries-Gibraltar-Balears, arribant a la següent conclusió: «Las referencias que anteceden (es refereix a l'argument seguit per la defensa) ponen claramente de manifiesto que la estrategia militar de España, sus amenazas y responsabilidades, determinan un eje: Baleares-Estrecho-Canarias. Línea que si es diáfana a la luz de la historia, recientemente ha reforzado su significación. A lo largo de ella, en sentido Este-Oeste, operan las tensiones entre los dos bloques; en el sentido Norte-Sur se proyecta el diálogo discrepante entre una Europa industrializada y un nacionalismo árabe en plena ebullición. **Económicamente y políticamente, esa línea constituye una falla entre Europa y Africa**». Per als militars dels exèrcits espanyols entrar a l'OTAN és assumir la «responsabilitat històrica» que els pertoca. Fins i tot, n'estem ben segurs, entrar a l'OTAN és assumir el paper defensiu que la geografia dona a l'Estat espanyol a canvi de la integració en el mercat comú, és a dir a l'economia occidental en ple dret. La qüestió és, però, saber si aquest ple dret funcionarà o si, com hom pot suposar, serà un dret limitat a les oligarquies de sempre. Tothom sap, millor dit ha de sebre, que la qüestió de l'OTAN és quelcom lligat directament amb l'economia.

UNA PRESSIÓ POLÍTICA

Tothom ha de sebre, per tant, que els països desenvolupats d'Europa duen a terme una pressió política damunt els països manco desenvolupats i fins i tot, en alguns casos (Portugal, Grècia, Andalusia) autènticament desenvolupats. La perifèria mediterrània pot convertir-se d'aquesta manera no en un pont entre les dues voreres de la mar, sinó en una barrera vigilant, on la por als enfrontaments militars sigui un constant. I tot això sabent que, en teoria —dissortadament sembla que només en teoria— la neutralitat és possible sense que per aquest motiu s'hagi de negar cap dels drets del nostre poble a ésser part fonamental de la futura Europa, una Europa unida econòmicament i fins i tot políticament, una Europa, però, basada en el diàleg constant, sobretot entre els seus pobles rics i els seus pobles pobres.

SEBASTIÀ VERD

llegiu

mallorca
socialista
la revista
de l'esquerra
nacionalista

PSM

Partit Socialista de Mallorca

carrer Temple, 7 Ciutat

Bartomeu Bennàssar

Desafiament cristià al liberalisme

Les III. es Jornades d'Acció Social de l'Església de Mallorca són les jornades terceres —com ho proclama el títol mateix— que organitza la Delegació Diocesana d'Acció Social de Mallorca, cosa que explicarà la temàtica, més punyenta, i les queixes que dins el propi si de l'església ha provocat: «Conseqüències i desafiaments socials del liberalisme econòmic actual». Les anteriors jornades plantejaren aquestes qüestions: «Teologia i praxi de la Caritat» i «Justícia i Drets Humans en temps de crisi».

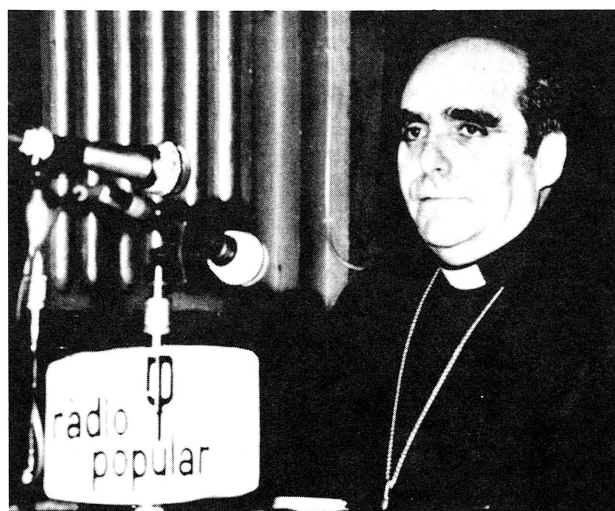
Entre l'anècdota i la categoria podem entreveure per quines aigües navega la barca de l'església de Mallorca.

1.—Interessa a l'església **la dimensió ètica i la reflexió cristiana sobre tot el que succeeix**. Principalment quan els esdeveniments tenen una greu incidència en el camp de la vida humana i en la convivència social. El ressorgiment entre nosaltres del liberalisme ens obliga a veure'l d'aprop per avaluar seqüeles, descobrir arrels i conèixer els desafiaments i les sortides per tal de fer una més encertada tasca social.

2.—Sabem pràcticament les nafres, els patiments, els atropells i les injustícies produïdes pel capitalisme actual; hem de conèixer teòricament la doctrina que els fa possibles. Ah! I també els partits o clubs o persones que el defensen obertament o s'amaguen darrera la cuirassa del fet que ells no porten el nom «liberal» o de la no assistència com a ponents a les taules rodones programades.

3.—Tots els sociòlegs moderns —incloent-hi els capitalistes— ressalten que **la desigualtat social és la realitat bàsica**, és el gran problema. Si la desigualtat social, econòmica, cultural és el fet social fonamental, qui s'hi aproximi i l'arregli té la clau transformadora de la societat i de la història. Com a homes hi estam cridats.

4.—Se'ns ha dit, de veu i per escrit als diaris, que l'església no ha de parlar de «les conseqüències del liberalisme econòmic», perquè això és economia, és tècnica, és progrés... No resistesc la temptació de transcriure unes paraules d'Antonio Garrigues Walker: «El fin del mensaje cristiano es la formación de las almas y no la organización de las sociedades. Jesús no vino a salvar el mundo, sino a salvarnos del mundo... Por esa razón la Iglesia debe conceder al hombre una absoluta autonomía moral para regir el orden temporal. Sólo puede recordarles (a los seres humanos) que actúen en todos los oficios humanos amando a Dios sobre todas las cosas y a sus prójimos como a sí mismos. El que, a pesar de ello, se equivocan o provoquen consecuencias objetivamente malas, según las técnicas o ideologías del momento, es algo que la Iglesia no puede entrar a valorar o criticar bajo ningún aspecto. Una injusticia objetiva, derivada de un acto político o empresarial realizado de buena fe, es en la escala religiosa un acto virtuoso. La crisis del capitalismo y la crisis de la iglesia católica tienen mucho en común y sería ilógico que, en la coyuntura actual, se convirtieran en enemigos irreconciliables.

El bisbe de Mallorca intervenint a les Jornades d'Acció Social. Fou durament criticat per Antonio Garrigues Walker.

bles. Los dos han perdido su fuerza dogmática, pero ambos son inmortales y pueden encontrar nuevas fórmulas de entendimiento». Tenim el dret i el deure de parlar de l'home, de la fam, del treball, de l'atur, de l'empresa, de la participació, del consum, etc. Cosa que per altra banda ens ho exigeixen també, quan els convé, els qui ens ho discuteixen ara. Estudiam el liberalisme econòmic i no altres sistemes, puix és el que tenim ara i aquí.

5.—Ha passat l'època en què es veia a l'evangeli únicament un missatge espiritual, religiós, de relació amb Déu i una doctrina moral, en el millor dels casos, d'amor al pròxim. Avui també sabem que l'evangeli analitza l'organització de la societat, es refereix a la societat com a estructura o cos social i sabem que conté un judici valoratiu i una alternativa social. Analitza les causes profundes de la manca de fraternitat; d'això es tracta precisament. Tot el que afecta a l'home, germà de tots i fill del Pare, ens afecta.

6.—L'home, ferit i malmenat a la voravia dels carrers, de les empreses o fàbriques tancades, de la reconversió de plantes, etc. existeix entre nosaltres, com en temps de Jesús de Natzaret. Se cerca algú, o molts, que com a samarità doni una mà eficaç, de bon de veres. Se cerca descobrir què o quins poden haver ajudat al malmenament de l'home, perquè no hi tornin. Si no ho féssim així, no estimariem de debò.

7.—I que quedi ben clara una cosa: el liberalisme no és pecat quan defensa la llibertat, més bé quan genera injustícia. L'església ha canviat «un poquet» diguem. Abans li feia més por la llibertat. Avui sap que és essencial a l'evangeli. En aquests moments la fraternitat es juga en el terreny de la justícia o de la injustícia. És interessant l'acudit de «Correspondència»: «Demanaven llibertat i els donaren liberalisme», diu un proverbi que serà popular el segle vinent i que ens acabam d'inventar. L'onada de liberals que ens envaeix (clubs, partits, propaganda) tornarà a fer bona la gran dita de Sardà i Salvany «el liberalismo es pecado». Aquesta gent van pels doblers. Com va dir un gran home (encara no sabem qui, ja en trobarem algun per a encolomar-li la frase): «quan sento la paraula «liberals» em poso de seguida la mà a la cartera!».

8.—La insolidaritat, la competitivitat, l'atur, els acomiadaments, la marginació creen desesperació, frustració, pessimisme. Hem d'immobilitzar la por, l'individualisme, el pessimisme mitjançant la llibertat, la democràcia plena de contingut: una major justícia social. Llibertat i justícia. Estam cansats de la mentida de la suposada defensa de la llibertat i de la democràcia, que alguns governs ens fan, contra pobles i grups immensos de persones. Aquesta manera de fer provoca, sapiguem-ho, nostàlgia de situacions autoritàries, fascistes. Lluny de nosaltres! Però tal volta els qui defensen la llibertat, quan veuen amenaçada la seva economia particular, en reneguen i imposen la dictadura.

9.—Durant la setmana d'estudi i reflexió ens férem conscients que, des de plantejaments econòmics, polítics, culturals, ideològics, etc., fins des de formes subtils i anònimes, rebem i interioritzam comportaments i idees poc humanes i gens cristianes: individualisme ferotge, relacions agressives, cultura domesticada i insolidària, poca participació, l'engranatge és l'engranatge, el negoci és el negoci, el fort guanya sempre, cada u va a lo seu, atemptats, injustícies, marginació, fam, desnonaments, guerres, acomiadaments, por, etc. No som, doncs, neutrals enfront de la vivència i convivència més o manco fraternal. La societat viu una crisi de valors solidaris i sofreix d'un individualisme salvatge. Impulsarem una manera de viure més feliç, més lliure i més solidari. La conversió cristiana toca les dues vessants: canvi d'ètica personal i de política col·lectiva. Dia rera dia. El retorn del liberalisme és molt significatiu. És la plasmació, ideològica també avui, de l'individualisme econòmic que arriba a legitimar l'egoisme com a inspirador i font de la vida social. Contrasantit absurd i trist. Aquesta ideologia individualista retorna al panorama de la vida diària en ganes d'èxit. «Ir por libre» no és sinònim de creixement de llibertat, sinó d'insolidaritat. Passem dels valors del capitalisme, i d'altres corrents i sistemes, als valors del compartir i del participar. «Humanisme competitiu» s'ha dit alguna vegada. Quin disbarat!

10.—Però no siguem pessimistes, encara que ben bé no sapiguem les sortides exactes i precises, perquè el pessimisme produeix desesperació i aquesta eclipsa l'home. I volem llum i volem donar-la. Aquestes jornades poden haver estat un llumet dins la fosca o una petita, és clar, puça dins l'orella de l'elefant. I la simple bona voluntat no basta. Com sabem que no basta tampoc la bona voluntat «liberal» que les coses s'arreglaran elles totes soles. «Deixar fer» acaba inevitablement en el domini del fort damunt el dèbil, del ric damunt el pobre. Aleshores la llibertat oprimeix i la llei allibera. Creim en quelcom més profund i humà que un canvi legislatiu; però en la selva, on hem de viure uns caçadors amb escopeta i uns altres sense arma, ben haja un cartellet de prohibició o de regulació de caça! Perquè les crisis no són inevitables carrenons sense sortida obrim les portes a la il·lusió de conuiu en pau i en justícia. Ens obrim a l'esperança, a la solidaritat i a la lluita contra l'atur, el desànim i l'individualisme. Ens comprometem a viure, personalment i col·lectivament, d'una forma i en un estil més just, lliure, igual, solidari, fraternal. És el gran desafiament social d'aquestes III. es Jornades d'Acció Social de l'Església de Mallorca.

El Brontosaurus, premi «Sant Jordi» de la Generalitat a la millor pel·lícula infantil

L'OBRA SOCIAL DE «LA CAIXA», en la seva tasca de **La Caixa a les escoles**, s'ha proposat d'oferir als al·lots tota una casta de mitjans per ajudar a la seva educació integral. Ha tengut un interès especial en cercar i proporcionar obres de cinema amb aquesta finalitat.

Per això visità Txecoslovàquia per constatar l'activitat que en aquell Estat es duu a terme en aquest sentit i adquirir alguns films per doblar-los al català i poder-los oferir en les seves activitats a les nostres escoles.

Un dels films que es triaren en aquest viatge fou EL BRONTOSAURUS, de la directora Vera Plivová Simková, amb fotografia d'Ivan Slapeta i música de Petr Hapka.

El film ens presenta una història que reclama l'atenció envers un problema viu de la civilització moderna: la destrucció de les bel·leses naturals i dels homes. La salut de l'home va lligada amb la salut de la natura. Un grup d'infants lluita per salvar i protegir l'ambient i elegeixen com a model un animal simpàtic, EL BRONTOSAURUS, que no fa el que fan els homes per embrutar i destruir la natura, ans la respecta i salvaguarda. Els infants es proclamen brontosaurus i es comprometen a plantar arbres, a fer que la terra no esdevengui grisa i polsosa, que l'aigua transparent murmuri, que ningú destrossi els boscs...

Aquest film txec, doblat al català, ha obtingut el premi «Sant Jordi» de la Generalitat de Catalunya a la millor pel·lícula infantil. En representació de l'OBRA SOCIAL DE «LA CAIXA», el Sr. Novak va rebre el premi de mans de l'honorable Jordi Pujol.

Cal destacar que la dita Obra de «la Caixa» s'ha proposat una reflexió profunda enfront dels productes cinematogràfics destinats als infants per tal d'escollir films inèdits al nostre país, com a inici d'una col·lecció de pel·lícules, servides a l'escola en llengua catalana, per tal de fomentar un cinema que, pels seus valors socials, culturals i estètics, s'integri en la tasca meravellosa de l'educació del nostre poble. Cal un cinema per a infants, que constitueixen un públic amb desigs, reaccions i gusts específics, que ha de ser defensat contra els atacs frontals i soterrats dels deformadors de la cultura de la imatge. Ens cal un cinema nou per a una escola nova, activa i progressista, que estimuli l'esperit d'iniciativa en el món creatiu i digne de la imatge.

Llorenç Moyà en la seva poesia

per Jaume Vidal

La publicació, amb vint anys de retard —el text és datat del 1961—, del recull monotemàtic **Hispania Citerior** ens retorna als temps indignats i plens d'esperances, quan, des d'unes tertúlies de cafè, des dels aplecs de Cala Murta, des d'unes sortides i vegues a sant Marçal, a Sóller o allà on fos, des d'unes tardes literàries al Círculo, des d'aquelles visites informals a l'oficina del Diccionari i les xerrades amb aquell altre també desaparegut i molt enyorat Manuel Sanchis Guarner, des de les festes binissalemeres de la verema, des de tots aquells pretextes que ens reunien, fèiem la nostra tasca, ara en silenci, adès, quan podíem, amb estrèpit i escàndol, pel manteniment a Mallorca de l'art de la literatura, per la seva renovació, normalment exigida pel que tenia, pel que té, de fet viu, perquè el bon nom i l'esperit autèntic de la pàtria es manifestassin amb tota la seva força i esplendor.

Tot això venia de deu anys enrera, del 1951, quan En Sanchis Guarner havia publicat la «nostra» antologia: **Els poetes insulars de postguerra** (1). O potser d'abans i tot: En Llorenç Moyà, l'any 1946 havia guanyat a uns Jocs Florals que s'havien organitzat a Manacor, la Flor Natural amb aquell poema que és talment un sepucre barroc de la Mare de Déu morta, com una urna de vidres bisellats, amb armadura d'or i pedres fines, tot amb olor d'alfabegueres fresques, que es diu **L'Assumpta**. En aquest poema, inclòs en el recull **La bona terra** (1949), el poeta ja feia senya del camí que prendria per sortir de l'obediència de l'Escola.

En Llorenç Moyà era, literàriament, un fill legítim i fidel de l'Escola Mallorquina. El primer poema que publicava, l'any 1949, era un poema narratiu, relativament llarg —769 versos, repartits en 191 quartets i un quintet final, distribuïts en quatre parts—, sobre el tema de l'art com a via de l'amor, escrit amb tota pulcritud i correcció. El poema es diu **La joglaressa** i va dedicat a Maria Antònia Salvà (2). La publicació que segueix és l'esmentat recull **La bona terra**, i du un pròleg d'En Guillem Colom (3). La filiació és neta i

reconeguda. La tendència a la lírica narrativa és fàcilment explicable per **La deixa del geni grec**, per la **Llegenda de Jaume el Navegant** i àdhuc, en els orígens, per Verdaguer i per **Mireia**. Ell mateix, En Llorenç Moyà, d'altra banda, havia fet la seva incursió en el gènere de la narrativa històrica, amb una novel·la en castellà titulada **La tribu de la encina** (4), del tot relacionable amb el poema de Costa i Llobera sobre els druides artanencs. Pel que fa a **La bona terra**, és un recull de temàtica diversa, que no surt, però, dels temes que han solgut interessar l'Escola: L'enyor de les terres pairals, avui en mans externes, l'evocació dels avantpassats, el paisatge rural i ben conegut, les devocions tradicionals, el desplegament d'algunes gloses populars i un toc de patriotisme. Tot això fet dins l'estrofisme regular i ben manejat propi de l'Escola. La data més antiga que veig en el llibre —tots els poemes són datats— és del 1941. El poeta tenia vint-i-cinc anys.

En té trenta-set quan escriu i publica, tot seguit, **Ocells i peixos** (5), que és el resultat del tracte freqüent amb poetes que ja havien trencat el vot d'obediència a l'Escola i eren els més interessants dels que figuraven a l'antologia **Els poetes**

(1) M. Sanchis Guarner, **Els poetes insulars de postguerra**. Antologia aplegada per... Les Illes d'Or, 43. Ed. Moll. P. M. 1951.

(2) Llorenç Moyà Gilibert, **La Joglaressa**. Impremta d'En Francesc Pons. Ciutat de Mallorca 1949.

(3) Llorenç Moyà Gilibert, **La bona terra**. Les Illes d'Or, 38. Ed. Moll. P. M. 1949.

(4) No en puc donar la fitxa bibliogràfica ni puc ara anar-lo a cercar allà on supòs que el trobaria; record que era un volum d'una col·lecció que es deia «Letras», que sortia just abans de la guerra i no sé si durant la guerra i tot.

(5) Llorenç Moyà Gilibert, **Ocells i peixos**. Publicacions de «La Revista», segona sèrie, volum 11. Ed. Barcino. B. 1953.

insulars... del 1951. En Moyà també hi figurava amb vuit poemes, entre els quals quatre sonets i tres tannkas; el que encapçala la tria és en quartets i figurava ja a **La bona terra**. En els sonets —un que es diu **El cigne** i tres que són un **Retaule de la Trinitat**—, el poeta ja entrat en la nova manera: es lliura al joc subtil de la metàfora i a l'opulència verbal, que ja s'anunciava a **L'Assumpta** del 1946. **Ocells i peixos** conté 19 poemes escrits en la forma que els castellans anomenen **romance**, és a dir, en assonància dels versos parells, sempre dins el metre octosil·làbic. En aquest recull, aquells dos artificis, la metàfora i la metonímia, que la poesia postsimbolista porta a l'extremitud, són emprats sense esforç ni pena, amb la frescor de l'encert, pel nostre poeta. I així ens explica que vermells estols de caps-roigs ensagnen les fibres blaves de la mar i diu que el corn és tortura de nacre, estoig d'ombres i remors ignotes, que el dofí és una llençadora de cristall, que l'amor del porriol pintat vermelleja com una gota de sang, que la perfumada nit d'agost és una pastora velnegrada, que la seva Binissalem nadiva sent, entre la pols, que els seus flancs regalimen untuositats d'arrop i saünyaments d'estigma...

Ja no deixarà mai aquesta nova manera. **Ocells i peixos** és del 1953. El segueixen les dècimes de **Flos sanctorum** i les octaves reals de **La Posada de la Núvia**, tots dos reculls del 1956 (6), gua-

nyador el darrer del premi de poesia «Joan Alcover» atorgat per l'Ajuntament de Ciutat aquell any per primera vegada. El poeta ha triat una temàtica irrelevant, de pur pretext, i sengles formes tancades: la dècima i l'octava, totes de la tradició mètrica castellana, encara que l'octava els venia als castellans de la Itàlia renaixentista i la dècima havia pres carta de naturalesa dins la poesia catalana de tal manera que recollia les manifestacions de la poesia popular i popularitzant (re-cordem la bona part de poesia satírica anònima escrita en dècimes i no podem oblidar la domèstica «dècima» —encara que no ho fos— de Nadal). En aquests dos reculls el gust d'En Llorenç Moyà per la filigrana de llenguatge arriba als seus èxits més alts. Solc retreure, per exemple d'això que dic, la que dedica a sant Pere, on el joc al·literatiu d'oclusives i vibrants, ajudat, a la part darrera, pel vocalisme de la sèrie posterior, em va permetre de dir-li un dia, tot dialogant al seu casal binissalemer: «Llorenç, es teus versos cruien com un pa tret des forn o com un vellut crostat», i ell en va quedar molt satisfet.

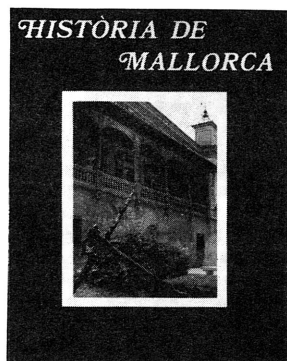
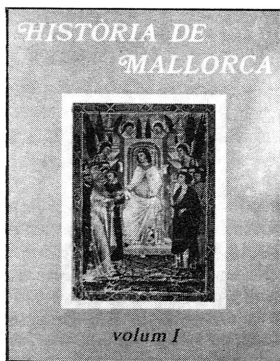
Així anaven les nostres converses per aquells anys del 55 al 65, fins que les coses giraren tan malament, almenys per mi, que vaig haver d'abandonar «la terra dels avis i dels pares» —i feliçment que vaig poder— i vaig anar a cercar la pau on la'm poguessin donar sense reserves. En Llorenç temptejava una altra forma mètrica, aquesta com a més nostrada, en-

cara que bàrbara del tot: la tannka, mostra d'aquell lirisme nipó que ja havia ditat un epigrama a Joan Alcover:

**El lirisme nipó que s'inaugura
m'alarmava un poc:
també existeix per la literatura
el perill groc.**

L'anostrament de la tannka havia estat minuciosament explicat per Carles Riba en una nota al seu recull **Del joc i del foc** (1946), i En Llorenç Moyà, com tots els poetes que han estat després, no va fer més que seguir la lliçó del mestre. El recull de tannkas es titulava **De bades t'obren solcs els navilis, Ulisses...** (7), que és quasi un hexàmetre, però que no arriba a esser-ho, perquè la lliçó de l'hexàmetre no la va arribar a aprendre, el nostre poeta, per més que jo mateix em vaig esforçar a ensenyar-la-hi. El recull fa el número 7 de la col·lecció «La Font de les Tortugues», que havíem fundat, a instàncies meves, ell mateix, En Moyà, En Josep Maria Llompart i jo, l'any 1954 amb un fullet commemoratiu del XVIè centenari del naixement de sant Agustí. Perquè nosaltres celebràvem aquestes coses. Aquell mateix any, que l'oficialitat nostrada, commemorava el centenari del naixement dels més il·lustres dels nostres poetes, Costa i Alcover, nosaltres organitzàrem la commemoració d'un **poëta maudit**, que ara veig molt citat per la **underground** i similars: J. A. Rimbaud.

editorial TMOLL

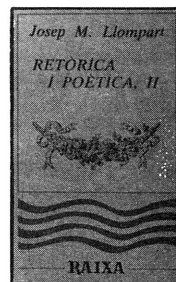
Ja és a la venda el segon volum de la

HISTÒRIA DE MALLORCA

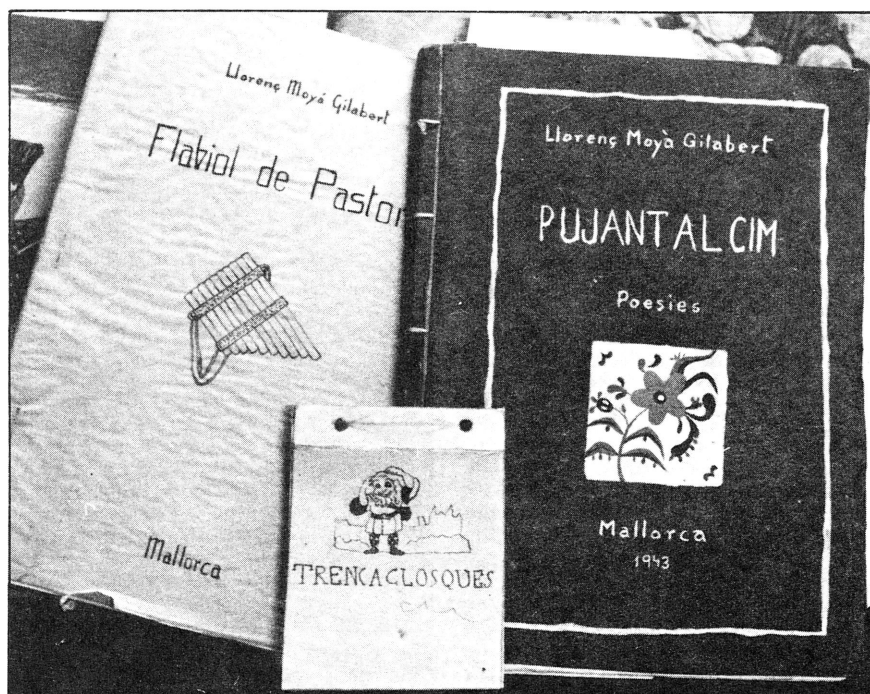
un treball d'equip que ens ofereix una visió completa i objectiva de la història de la nostra illa, des de la Prehistòria fins a la constitució del nou Consell General Interinsular l'any 1979.

Col·lecció Els treballs i els dies, nos. 20, 21.

Un recull de textos de Josep Maria Llompart sobre temes relacionats amb poesia i poetes: Ausiàs March, Marià Villangómez, Bartomeu Rosselló-Pòrcel, Miquel Bauçà, etc.

Col·lecció Raixa, nos. 126, 127.

Va esser un èxit i hi varen col·laborar des del poeta «oficial» de l'Escola, don Guillem Colom —que va parlar, però, sobretot, a propòsit de la **Commune**, de Mistral— fins a la nostra darrera adquisició literària, En Guillem d'Efak, que en aquell temps encara es deixava cognominar Fullana... Parlàvem, però, de la poesia d'En Llorenç Moyà. El recull de tannkas en conté, distribuïdes en tres seccions, trenta-nou, i una que fa de pròleg: en total quaranta. Aquestes tannkas, publicades el 1957, són datades del 1948-1951, i tres d'elles figuraven a l'antologia **Els poetes insulars...** Són anteriors, doncs, a les dècimes i a les octaves; no sé si als romanços d'**Ocells i peixos**, perquè aquest recull no duu data de confecció del text. De totes les maneres, el Moyà de les tannkas ja no és el Moyà de **La bona terra**; les tannkas també pertanyen a la «nova manera». Són poemes de to elegiac i és, en aquest sentit, prou revelador el poema de l'encapçalament:

**Oh, dol!, assota'm
per esclatar en cantúries.**

Hi ha notes molt fines de paisatge, lligams entre ànima i paisatge, arbres, fruits, ocells, que defugen i superen el tòpic d'aquesta relació, dominant en la poesia de l'Escola, i que evocuen, en canvi, expressions d'intenció paral·lela que podem trobar en el **Llibre d'Amic e Amat**.

El 1958 l'home ens obsequia amb un recull de proses esplèndid: **A Robines també plou o La rebel·lió dels titelles** (8). Per aquell temps hi havia hagut una bella represa del gènere «conte» entre els escriptors mallorquins (9). D'aquest mateix any (1958) és **El lledoner de la clas-**

tra d'En Llorenç Villalonga i jo havia publicat **Mirall de la veu i el crit** el 1955, a la col·lecció «Raixa» de can Moll, estrenada de fresc (l'estiu del 1954), perquè ens havien prohibit la revista que volíem fer sota aquell nom àrab d'una possessió «clàssica» de Mallorca (10). El recull d'En Moyà conté tretze narracions, ben pròpies d'un poeta, però no que siguin allò que se'n diu «proses líriques» o narracions d'extrema avantguarda —com ho poden semblar algunes del meu **Mirall...**—, sinó relats ben a la manera tradicional, ben portats, entenents, començats i acabats, que tracten d'un succeït o d'una situació amb una prosa acurada, un punt artificiosa, de paraules poc corrents, com és el llenguatge de la poesia de l'autor. Aquest contes d'En Moyà contenen sovint exemples d'una crueltat esfereïdora: l'emparedament dels xuertes, el crim frustrat del llegitimari contra l'hereu, la trista ruïna de la família fundadora del convent de les Marietes...; i van mesclats amb històries agudament poètiques: les dues històries de titelles que encapçalen i tanquen, respectivament, el volum, la titulada **L'aprenent** i cap altra. L'onomàstica és especialment acurada, en el seu artífici: hi ha can Despoal i can Alçaprem, can Clariana del Cós i mestre Donarda i missèr Genovard i don Benvenuto Biancamano i el titella Giravolt de can Sapi Ver el titella Homs d'Argent... El volum rebla l'assoliment del mite robiner, ja iniciat des del realisme de **La bona terra** i encetat el bon camí de la mitificació amb l'estilització «Imperi» de les octaves de **La Posada de la Núvia**. A partir d'aquest moment, Robines —és a dir, Binissalem— és una vila noble i pol·lent, que assoleix el grau màxim de la seva esplendor sota l'època que solem anome-

nar Imperi per referència a les pretensions imperialistes de Napoleó I.

El 1960, En Llorenç Moyà obté el premi «Mossèn Alcover», instituit per les Jovenuts Musicals de Manacor, pel recull de sonets **Les flors de la Passió**, que publica el 1961 sota el títol de **Via Crucis** (11). El text era, però, segons ens explica en el pròleg En J. M. Llompard, del 1953, és a dir, del temps d'**Ocells i peixos** i anterior, potser, a **Flos Sanctorum** i a **La Posada de la Núvia**. Són catorze sonets dedicats a les catorze estacions dels passos, amb dos més d'afegit: un **Al·leluia** i un **Colofó**, específicament titulat **La rosa assumpta**. Sigui com sigui, el recull pertany a la «nova manera» i, publicat el 1961, ningú va sospitar que l'hagués escrit vuit anys enrera. Només En Llompard, a l'esmentat pròleg, ens avisa que «el **Via Crucis...** veu la llum quan ja el poeta, fidel a la seva vocació i al seu destí, ha salpat àncores cap a més fondes i arrisques mars» i suposa que En Moyà, «clos el seu cicle barroc i viatger avui de més altes aventures, ja no s'hagués interessat gaire per la publicació d'aquest **Via Crucis**», si no s'hagués donat «la felicitat circumstància... d'haver obtingut el Premi Mossèn Alcover», etc. És a dir que, p'En Llompard, En Moyà iniciava una tercera nova manera a partir del 1961 i, en concret, a partir del poema **Palinur**, que aleshores és encara inèdit.

No és precisament una «nova manera» la que, a partir del 1961, dicta an En Moyà la seva poesia, sinó una «nova intenció», una nova finalitat: ençata una obra de denúncia política i social. Entre el 1961 i el 1969 escriu l'esmentat **Palinur** i el recull **Hispania Citerior**, les obres de teatre en prosa **Falaris** i **El fogó dels jueus** i les peces teatrals en vers **Ulisses, Orfeu** i **Fedra**. D'**Hispania Citerior** sé que, dispost a publicar-lo, el varen amenaçar amb la pèrdua del seu lloc de treball si ho

(6) Llorenç Moyà Gilabert, **Flos sanctorum**. Impremta Atlante. Ciutat de Mallorca 1956. **La Posada de la Núvia. Poema**. Premi Ciutat de Palma de Poesia «Joan Alcover» 1955. Edició de l'Excm. Ajuntament. (Impremta Atlante). Ciutat de Mallorca 1956.

(7) Llorenç Moyà Gilabert, **De bades t'obren solcs els navilis, Ulisses...** La Font de les Tortugues, 7. Publicacions Occident. Ciutat de Mallorca 1957.

(8) Llorenç Moyà i Gilabert, **A Robines també plou o La rebel·lió de les titelles**. Les Illes d'Or, 71. Ed. Moll. P. M. 1958.

(9) Per aquell temps havia aparegut el **Recull de contes balears**, a la «Nova col·lecció Lletres», 20, que editava S. Alberti; era el juny del 1956. El recull va promoure polèmica entre Joan Bonet i Baltasar Porcel, no sé ara ben bé per què: aquell escrivia a «Balears» i aquest al «Diario de Mallorca». En el recull hi figuren dotze autors illencs; En Llorenç Moyà no hi és.

(10) L'intent de revista que va esser «Raixa» va durar de Nadal a sant Esteve: va aparèixer el primer número el gener del 1953 i no va arribar ni a complir mig any, encara que, per satisfer els subscriptors, sortissin els sis números primers en forma de miscel·lània: el gènere revista estava prohibit. De l'aventura, en parla, encara que quasi només per la part que a ell l'afectava, Francesc de B. Moll al segon volum de les seves memòries, **Els altres quaranta anys**.

(11) Llorenç Moyà Gilabert, **Via Crucis (Les Flors de la Passió) Poemes**, Ganimesdes, 1. Manacor - Ciutat de Mallorca 1961.

feia. Va desistir: el guany de la seva feina era necessari pel manteniment de la seva família. I, naturalment, en tot el mecenatge patri no hi va haver ningú que li assegurés una ajuda compensatòria. No va publicar **Hispania Citerior**, que surt ara, mort ell, amb vint anys de retard (12). Aquest termini tan llarg té les seves explicacions. En Llorenç Moyà no va ésser un escriptor atès per la crítica del país. I la crítica ocupa les editorials catalanes, o les infoma. De tota la seva relativament extensa bibliografia, només un títol, **Ocells i peixos**, és barceloní, i ho és de l'editorial Barcino, cosa que significa, com saben els ficats en aquest món de les lletres nostrades, que la publicació obeeix a raons de caire patriòtic, més que no a la valoració literària de l'obra. Tot s'ha de dir, però: el desconeixement que a la Catalunya continental es té d'En Moyà i la indiferència amb què l'ha tractat la crítica són compensats per la popularitat que tenia a Mallorca, on publicava, a l'«Última Hora», amb el pseudònim de «Un xafarder», gairebé cada dia, una dècima en defensa de la llengua catalana i de la seva unitat, dels valors propis del poble mallorquí, de l'exemple de la nostra història, etc.

Hispania Citerior és un recull d'onze poemes, tancats per un **Colofó**, també en vers, que ens assabenta que els va escriure entre l'any 1961 i 1962. En Llompart, a unes paraules preliminars de l'edició, diu que és «una sàtira ferotge de l'Estat espanyol sota el franquisme», i ho és,

en efecte, només que, pel joc del dissimulament, manllevant noms i designació de càrrecs a la Roma imperial. La sàtira és dura, i per dur-la a terme En Moyà es val d'un recurs que marca bona part de la seva obra de denúncia i atac: la mescla d'un llenguatge d'alt nivell de cultura —i els versos d'En Moyà, per exemple, són sempre impecables— amb expressions tan planeres, que freguen la vulgaritat:

...quin gran esglai
si amb el pa demanàveu sobrassada...

diu al poble acontentant amb allò del **panem et circenses**, i el governador, vull dir, el **legatus Augusti**, diu, així que es presenta, en un dels poemes més reeixits del recull:

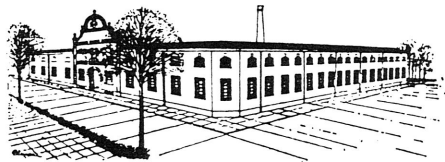
Ja em teniu ben present.
Alerta mosques!

Aquesta etapa d'En Llorenç Moyà en la seva obra, com ja hem assenyalat abans i escriu En Llompart en les ja al·ludides paraules preliminars, «és el moment de la tragèdia **Fàlaris**, tan ombrívola i desencisada, i de la rabiüda farsa **Ulisses**. És la línia que es prologarà amb les **Faules i antifauls**, encara inèdites, i que arribarà a la pura i simple poesia popular de combat de les gloses d'«Un xafarder».

Fàlaris (13) parteix de la història d'aquell tirà d'Agrigent que va fer fer un bou de bronze que es posava roent al foc i Fàlaris, llavors, hi feia tancar les víctimes

que ell designava, i s'hi morien rostits i llençant uns laments esgarrifosos que semblaven en tot els bramuls del bou; la història és al·ludida pel Dant en el cant XXVII de l'Infern. A l'obra d'En Moyà, Fàlaris cau, víctima d'una sublevació acabada pel seu gendre, el qual, per mantenir la llibertat, gràcies a ell renascuda, fa posar un brau de bronze a cada plaça de la vila. El drama està ben aconduït, dins l'esquema dels tres actes —plantejament, nus, desenllaç—, propi del teatre habitual fins just suara a tota l'escena europea. Potser és per això que no va tenir gaire fortuna a l'hora de representar-la. Va tenir el premi Ignasi Iglésias 1961, però la representació va ésser tardana, i quan jo la vaig veure —una vetlada, a La Porciúncula, en el curs de la Universitat d'estiu del 78— no va ésser especialment afortunada. Es va publicar el 1962 i el volumet de «Les Illes d'Or» es completava amb una peça amb un acte i en vers titulada **Orfeu**. Aquest **Orfeu** és una lírica reflexió sobre l'amor, a propòsit de la falla d'Orfeu i Eurídice, comentada pels nostres poetes medievals, Ausiàs March, Jordi de sant Jordi, Jaume Roig, amb la intervenció de Plutó, d'un estol de dimonis i de la veu de Déu, que incita els conversadors sobre l'amor a no parlar-ne, sinó a practicar-lo. (Potser, no ho sé, l'obra és escrita amb molta anterioritat a la data de publicació).

El 1962 obté, amb **El fogó dels jueus** (14), el premi Bartomeu Ferrà de l'Ajuntament de Ciutat. L'obra es publica el 1963.

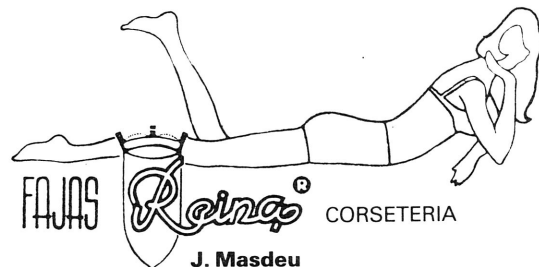

FÀBRICA D'ARTICLES DE PELL
guants
bosses
peces de vestit
i marroquineria en general

Gran Via de Colón

Telèfon 50 19 00

INCA

Josep Tous Ferrer, 1 - Tel. 216033 - Palma de mallorca

al servei

de la dona

jove i elegant

dona
corseteria

J. Masdeu
COLON, 62 - Tel. 216558
Palma de Mallorca

No sé si s'ha representat mai. És una denúncia del prejudici anti-semita, viu —amb tots els atenuants que es vulguin— encara avui a Mallorca, i pren peu dels darrers actes de fe celebrats a Mallorca, a instigació del jesuïta Francesc Garau, rector de Montission i qualificador del Sant Ofici, l'any 1691, expressats per ell mateix en un llibre titulat **La Fe triunfante**. De manera que els protagonistes de l'obra —el P. Garau, En Rafel Valls, En Benet Tarongí, Na Caterina Tarongí i Na Margarida Tarongí— són personatges històrics. L'obra, del tot lloable per les seves intencions, no gosaria dir que ho fos gaire com a peça dramàtica: la situació —els xuetes fugitius i el P. Garau en un

mateix vaixell— és molt artificiosa, l'acció s'arrossega amb massa lentitud, sense que la salvin uns diàlegs d'interès dramàtic, els caràcters dels personatges són tot desdibuixats... No és, en suma, una obra que minvi els mèrits literaris d'En Llorenç Moyà, però tampoc no els augmenta.

Segueix, tanmateix, pel camí del teatre, i l'any 1966 i el 1967, respectivament, ens dona sengles versions de dues peces ben populars a Mallorca: l'**Adoració dels Tres Reis d'Orient**, coneguda popularment p'**El rei Herodes**, i l'**Entremès d'En Llorenç Malcasadís i Na Sussaina d'es Fil** (15). Aquesta tasca de compostura de vells textos corromperts el durà a exercir-la amb els entremesos mallorquins del segle XVIII, una mostra dels quals havia donat a conèixer l'any 1971 Antoni Serrà-Campins (16). Publicarà aquestes versions en dos reculls: **La fira de les banyes** (1980) (17) i **El ball de les baldufes** (1981) (18). I anirà encara una mica més lluny: compondrà tres entremesos o sainets, del tot originals, però a imitació d'aquells; i també els presentarà en trilogia, sota el nom comú de **La importància de tenir un siurell o Tres entremesos amb el mateix sofà**, inèdits, però representats aquesta temporada (gener 1982) al teatre Principal de Ciutat, sota la direcció de Guillem Cabrer. Aquest conjunt de teatre popular o popularitzant s'ha de completar encara amb el sainet **La beata pública**, també original, compost, si no m'err, per l'època d'**Els Reis** i d'**En Llorenç Malcasadís**, o sigui cap als darrers anys dels seixantes (19).

La intenció d'En Llorenç Moyà, en fer aquests adobs o compostures, no té res a veure amb la de l'erudit restaurador d'un text malmès pels copistes; no té cap pensament de restablir un possible original i manipula els textos amb una ampla llibertat, només limitada per la idea de servir l'esperit d'aquests textos, d'una rústega simplicitat. En Llorenç Moyà és un escriptor que té molta cura del llenguatge. Les

paraules de la llengua són, per ell, com a pedres precioses que cal tractar amb amor, valorar-les com a riqueses insubstituïbles i fer-ne una acurada tria per compondre amb tota la seva bellesa el joell del text. Això explica les filigranes lingüístiques del **Via Crucis**, del **Flos sanctorum**, de **La Posada de la Núvia**. Quan tira cap a la sàtira, s'entronca, potser inconscientment, amb una tradició ben ferma i mantinguda a Mallorca, amb un tractament conceptista del llenguatge, potser de rel castellana—Quevedo era un autor admirat pels nostres satírics, anònims o anomenats, del segle XVIII i primeries del XIX—, que té el seu representant més famós, dins la nostra literatura, en l'obra, legítima i apòcrifa, del Rector de Vallfogona. A Mallorca, en concret, tenim

(12) Llorenç Moyà Gilabert de la Portella, **Hispània Citerior**. Balenguera, 28. Ed. Moll. P. M. 1981.

(13) Llorenç Moyà Gilabert, **Fàlaris, tragèdia en tres actes, seguida de Orfeu**. Les Illes d'Or, 81. Ed. Moll. P. M. 1962.

(14) Llorenç Moyà Gilabert de la Portella, **El fogó dels jueus. Tragèdia**. Edició «Robines». P. M. 1963.

(15) Missèr Llorenç Moyà Gilabert de la Portella, **Adoració dels tres Reis d'Orient**. Ara de bell nou composta per... Ciutat de Mallorca 1966. **Entremès d'En Llorenç Malcasadís i Na Sussaina des Fil**. Ciutat de Mallorca 1967.

(16) Antoni Serrà-Campins, **Entremesos mallorquins del segle XVIII**, a cura d'... Antologia Catalana, 65. Ed. 62. B. 1971. Conté quatre entremesos, un dels quals només ha estat tractat i refet p'En Ll. Moyà.

(17) Ll. Moyà Gilabert de la Portella, **La Fira de les Banyes**. Sa Nostra Terra, 2. Mallorca 1980. El recull du un próleg de Xavier Fàbregas, que supòs que va ésser qui va recomanar l'autor als editors de la 62, que li publicaren el recull següent.

(18) Llorenç Moyà Gilabert de la Portella, **El ball de les baldufes**. El Galliner, 60. Els llibres de l'Escrip. Teatre. Ed. 62. B. 1981.

(19) No sé si aquesta obra, **La beata pública**, està publicada o no. La conec per un original mecanografiat. És especialment divertida i lliga amb unes obres sainesques d'En Martí Mayol, **El tio al cel sia** i **Sa viuda consolada**, que són inèdites, encara que s'estrenaren al seu temps: el 1956 i el 1957, respectivament.

LLUC

**Bolletí
de
subscripció**

NOM

DIRECCIÓ

POBLACIÓ

es fa subscriptor de la revista **LLUC** per l'any 1982. Pagarà l'import (600 pts.)

..... enviant gir postal o taló bancari barrat

..... contra reembossament

..... per un rebut domiciliat a Banc o Caixa

Marcau amb una X la forma de pagament que us interessi.

Retallau i enviau aquest bolletí de subscripció a **LLUC, apartat de correus 619, Palma de Mallorca**, i rebreu puntualment al vostre domicili la nostra publicació bimestral.

dues figures, que si no han tengut més anomenada —en el seu temps eren àmpliament populars— és per la planeta de la nostra literatura pre-renaixentista, que va quedar arraconada en manuscrits, sense assolir, tret de ben comptades excepcions, els honors de la impremta: em referesc als dos missers Roca, Guillem Roca i Seguí (1742-1813) i el seu fill Guillem Roca i Reus (1793-1852); l'enginy i la gràcia d'aquests dos satírics —l'obra dels quals he tengut ocasió d'estudiar amb una certa cura— és tanta, que M. dels S. Oliver, en la mica de lamentació que fa, en el primer capítol de **La literatura en Mallorca**, pel mal ús que es feia de la nostra llengua, parla de **la ingeniosa vena de los dos Roca, cuyo tributo al género clandestino y drolático —diu— absorbió su mejor parte.**

En Llorenç Moyà pot ben bé figurar, sense una mica de menysteniment, al costat d'aquests nostres satírics, superant-los encara en el domini i bon maneig del llenguatge, que usa sempre ben d'acord amb la Normativa i fins a un punt, gosaria dir, d'excés, tot i que, en unes paraules de justificació que precedeixen l'edició de la seva versió de l'**Adoració dels Reis d'Orient**, diu: «...com he volgut que fos un misteri tan popular com l'antic, i l'he escrit, naturalment, perquè sigui representat, encara que hagi rebutjat les corrupteles i els barbarismes de la llengua parlada, tota la peça dialectaleja de cap a peus». L'adhesió d'En Moyà a l'ordenació fabrística és del tot manifesta en aquestes paraules, perquè l'obreta és escrita en un català exemplar, començant perquè hi usa, sense excepció, l'article literari, «el», «la», i mai el dialectal, «es»,

«sa». Aquest tribut a la puresa de la llengua és mantengut en totes aquestes peces de caire popular, així a la comèdia d'**Els Reis**, com als sainets o entremesos profans. Teatralment, he tengut ocasió de comprovar que aquest llenguatge, d'un artificios popularisme, sona molt bé i serveix perfectament les intencions de la sàtira (20).

Aquesta era, doncs, la via per on tirava, en les seves darreres caminades sobre el blanc paper, la ploma d'En Moyà: la poesia popularitzant, representada per uns entremesos —refets sobre els antics o originals—, unes faules, que es mantenen per ara inèdites, i les dècimes polèmiques de «Un Xafarder». Potser valdria la pena que es publicàs el que hi ha inèdit, de tot això, i també fer un recull amb les dècimes aquestes de la «Última Hora». ¿Però eren aquestes les darreres intencions literàries d'En Llorenç? Quan llegia, ja mort el bon amic, **El ball de les baldufes**, em sorprenia i em commovia una dedicatòria en vers, que encapçala el volumet, els explícits dels dos primers entremesos, el colofó que tanca el recull... Un poeta que es manifesta ple d'amor, en aquests textos al marge, no pot fer anar la seva literatura pels camins de la sàtira d'humor. Potser aquestes conjetures meves entrin, sense cap dret, en el terreny defès de la biografia íntima. Però, en tot cas, partesc d'un text publicat, d'un bell text:

**Tenc l'amor ben migpartit;
cada tros és com el tot.
De tant d'estimar m'esgot
sense treure'n cap profit.
Cada minut que he gaudit
m'ha duit un any de turment**

**i si, empès per aquest vent,
seré cendra al capdavall,
ara som, sense aturall,
una flama omnipresent.**

Això, evidentment, no és humor; això no s'avé gens amb els textos que tanca. Podriem haver esperat de la lírica d'En Llorenç Moyà un llibre de poemes insòlit, un llibre que potser s'hauria titulat... que sé jo!, un bell títol digne del poeta i de l'amor que l'inspirava. De l'amor, que és com la mort, i ja va dir un altre gran poeta que tots dos, com a germans, els havia engendrat la ingrata Fortuna (21).

JAUME VIDAL
Tarragona, març del 1982

(20) Aquesta artificiositat de llenguatge es dona al màxim a la **Fedra** i a l'**Ulisses**, escrites en vers culte, amb intromissions d'algun element popular a la darrera. No he comprovat la seva eficàcia teatral; però no en dubto, mentre el text sigui posat en boca d'uns actors que l'entenguin. **Fedra i Ulisses** són publicats, plegats, en el volum **Una tragèdia i una farsa**, Les Illes d'Or, 97, ed. Moll. P. M. 1969. **Fedra**, però, és del 1964 i **Ulisses** del 1958-60.

(21) És un recull de temàtica també amorosa el titulat **I tanmateix pallasso...**, que, com va profusament il·lustrat amb dibuixos a la ploma d'En Soler-Jové, qualsevol es pensaria que és un homenatge al pallasso Charlie Rivel. El llibre conté una cinquantena llarga de poemes molt breus, tots de tema amorós, com ho expressa el colofó:

Llorenç Moyà pretengué,
com qui cull tendres caliuos,
glossar l'amor...

Du un pròleg d'En Llorenç Villalonga i va esser editat sota els auspicis de la llibreria Cavall Verd, que regenta En Rafel Jaume; la data de sortida és, segons el colofó en prosa, el 14 d'abril, diada de sant Telm, del 1978.

Bolletí de subscripció/informació

NOM

ADREÇA

POBLACIÓ..... D. P..... TEL.....

.....Voldria rebre més informació respecte a la vostra associació.

.....Voldria fer-me soci per una quota de.....Pts.

(Mínima 2.400 Pts./any), i

.....Passaré pel vostre local a formalitzar la inscripció.

.....Vull rebre els fulls d'inscripció a casa meva.

Marcau amb una X allò que us interressi. Retallau i enviau aquest bolletí de subscripció/informació a OBRA CULTURAL BALEAR. Impremta, 1, pral. 2.ª - Palma, 1.

Antoni Mus

Per Cap d'Any li vaig escriure. Tot just havia publicat dos llibres —els seus darrers llibres— i li donava l'enhorabona. Feia vots perquè el 1982 li retornàs la salut i perquè un ample horitzó de fecunditat i de treball s'obris de bell nou davant la seva mirada. No tinc costum d'escriure en aquests casos ni per aquestes coses; però sabia que em calia fer-ho. Sabia també —i per això em tremolava el pols— que ja no obtindria resposta.

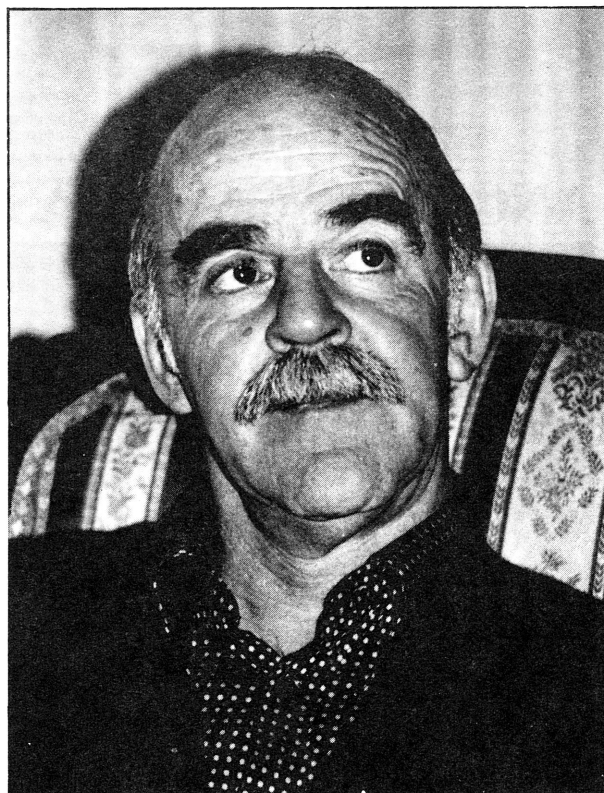
Antoni Mus se n'ha anat d'aquest món quan li arribava a les mans la claror perfecta de la plenitud i de la maduresa total. El seu camí d'escriptor havia estat lent, reposat i laboriós. Deixava endarrera una obra cada cop més ferma, més responsable, més ben assaonada; contemplava un futur ric de possibilitats, poblat de les esperances més afalagadores. Autodidacte com tants de nosaltres, havia travessat un llarg aprenentatge a través del qual s'havia sentit atret per gèneres diversos: el teatre, la cançó, el conte, la novel·la. I, doblegada la cinquantena, esdevenia un dels narradors més considerables dels Països Catalans.

Un seguit de premis fitaven la seva carrera: en el camp del teatre guanyava el Premi Born de Ciutadella amb **Els lleons** (1975), i el Premi Ciutat de Palma amb **Por** (1977); en el terreny del conte, el Premi Ciutat de Manacor 1967 amb **La lloriguera** i el Premi Víctor Català 1976 amb **Vida i miracles de N'Aineta dels Matalassos**, i, finalment, en el gènere novel·la, el Premi Sant Jordi 1979 amb **La senyora**. Mentrestant, havia col·laborat a la premsa local i confegia les cançons que cantava Antoni Parera-Fons. Una bella trajectòria de treball meritori i d'esforç tenaç.

Antoni Mus, català del Principat per nissaga i felanitxer per naixença, era manacorí per arrelament i vocació. L'horitzó de Manacor és l'horitzó de la seva obra: un àmbit contemplat en profunditat, amb ràbia i amb pietat alhora. Referint-me a **Bubotes** —per a mi la seva millor novel·la— vaig dir que era el romanço de la ciutat agrària amb una guerra civil al fons. Al capdavant, aquest és el motiu i el motor essencial de tota la seva obra. A Manacor la guerra civil fou més dramàtica i més punyent que a qualsevol altre indret de l'illa; a Manacor és tal volta on la crisi de l'estructura social illenca s'ha fet més patent, més traumàtica i més espectacular. Algú ha relacionat aquests fets amb l'extraordinari esplet de narradors que ha donat en els darrers temps Manacor, fins al punt de convertir-se gairebé en la capital de la narrativa dels Països Catalans. Antoni Mus ha deixat un testimoni mestriol d'aquest món esgavellat i estimulante, atractiu i revoltant alhora.

No ha restat, emperò, en la pura superfície del costumisme tradicional. Com advertia Jaume Vidal Alcover referint-se al recull de contes **Diafora** —i el mateix podríem dir de **Les denúncies** o de **Vida i miracles de N'Aineta dels Matalassos**—, el costumista cerca fets repetits, situacions i ambients característics, pel simple gust de fixar-los, amb la sana intenció que no es perdin per al record; Antoni Mus, en canvi, arrenca de la realitat allò precisament que hi ha d'insòlit, grotesc o tràgic i sovint grotesc i tràgic al mateix temps. Antoni Mus no cerca allò que és pintoresc, sinó allò que és injust i revoltant en la vida quotidiana del poble; i encerta a expressar-ho amb emoció i amb indignació, amb compassió i amb fàstic.

A poc a poc, el narrador havia madurat l'estil més escaient a les seves contarelles, al retaule humà, esqueixat i esperpèntic, tragicòmic, ple de crueltat i ensem de tendresa, que glateix en la seva prosa. Aquesta prosa que, com ha escrit

Maria Aurèlia Capmany, ofereix una manipulació del llenguatge que cal tenir en compte. «És un llenguatge—diu— que sembla que vingui directament de la xerrameca dels carrers, de les rondalles dels camins, un llenguatge àgil, llampant, però de seguida ens adonem que adquireix un ritme insistent, com un toc de campanes, com un toc de tambor, un ritme insistent que ens fa sentir l'angoixa del presagi. Un ritme que ens condueix just, precisament, on volia el narrador conduir-nos».

Amb la plenitud li ha arribat a Antoni Mus l'hora de la mort. En possessió d'una eina lingüística lentament i profundament madurada, el seu art fitava cap a perspectives cada cop més amples. Ens parlava adesiara dels seus projectes, de les seves ambicions. Era feliç amb el seu treball. La seva obra —una obra perdurable, valuosa, gairebé clàssica— ha restat definitivament cosa quan encara era lícit esperar d'ella productes de primera magnitud.

Una vegada vaig definir Antoni Mus com «un home, un novel·lista que, com Salom de Sinera, estima amb un desesperat dolor el seu petit país. Un home que ha patit amb la seva terra i per la seva terra». Que aquesta terra seva amb la qual i per la qual va patir sigui ara benigna amb les seves despulles.

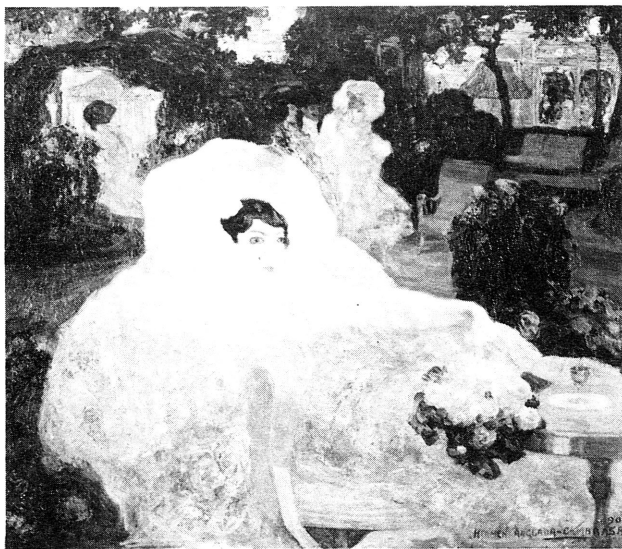
JOSEP M. LLOMPART

Anglada Camarasa a Sa Llotja de Ciutat

4-30 maig

EXPOSICIÓ ANTOLÒGICA

ANGLADA·CAMARASA

OBRA CULTURAL de la CAIXA de PENSIONS

en cooperació amb la
CONSELLERIA DE CULTURA DE LES ILLES BALEARS

SA LLOTJA - CIUTAT DE MALLORCA
Del 4 al 30 de maig de 1982

L'Obra Cultural de la Caixa de Pensions es complau a presentar l'exposició antològica d'Hermen Anglada-Camarasa a la Ciutat de Mallorca, després d'haver estat exhibida a Barcelona i a Madrid. En aquesta exposició, s'hi reuneixen més de cent obres, entre olis, dibuixos i litografies, executades en les diferents etapes de la car-

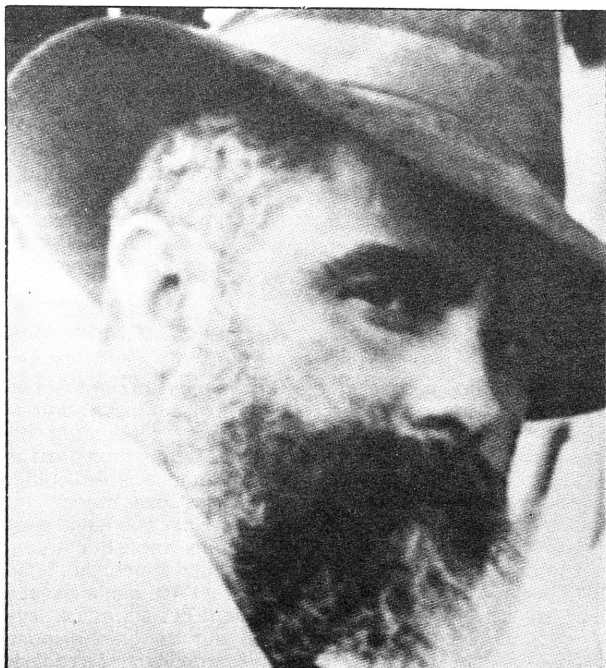
ra de l'artista i datades entre 1885 i 1947, així com dues peces desconegudes i no catalogades fins ara, procedents de la col·lecció familiar.

La present selecció permet de constatar els temes i els trets que poden ésser considerats més inseparables de la personalitat de l'autor, juntament amb aquells altres elements que, successivament, denoten l'evolució d'una vida creativa tan dilatada. Es tracta, doncs, d'una panoràmica completa de la producció d'Anglada-Camarasa, que dóna compte de totes les raons que el van convertir en un pintor sol·licitat i cotitzat arreu del món des de la primera dècada del segle, en peu d'igualtat amb els artistes coetanis més importants.

Anglada-Camarasa, figura de relleu internacional, amb obres escampades per museus i col·leccions d'Europa i d'Amèrica, ofereix vinculacions tan profundes amb l'illa de Mallorca i amb el seu paisatge que justifiquen i aconsellen la instal·lació de la seva exposició antològica en el marc esplèndid de Sa Llotja. A aquest interès evident, s'hi afegeix el de contribuir a la revaloració artística d'una obra que a hores d'ara va remuntant la relativa postergació que —sobretot per la incidència de factors externs a la seva vàlua plàstica real— va conèixer en els anys següents a la desaparició física de l'autor, després d'haver gaudit d'una popularitat extrema durant l'època de plenitud.

Com en ocasions anteriors, l'Obra Cultural de la Caixa de Pensions ha emprès directament la producció de l'exposició, per mitjà del treball conjunt entre els experts que l'havien concebuda i l'equip organitzador propi. Volem fer constar la nostra gratitud a totes les persones que han col·laborat en el projecte i, molt especialment, als particulars i a les institucions que han cedit les obres, ja que principalment per la seva generositat serà possible de conèixer més bé i de valorar com cal una de les personalitats més atractives i de més renom de l'art català contemporani.

**Obra Cultural de la
Caixa de Pensions**

NOTES BIOGRÀFIQUES

Hermen Anglada-Camarasa nasqué a Barcelona l'onze de setembre de 1871, fill d'un pintor-decorador de cotxes i aquarel·lista aficionat, Josep Anglada, i de Beatriu Camarasa. Va ser deixeble de Modest Urgell. El 1894 fa la primera exposició, i aquest any se'n va a París, on rep lliçons de Jean Paul Laurens i Benjamin Constant. Des del 1898 assenta les bases de la seva fama internacional. El 1900 exposa a Barcelona causant un gran impacte per la seva modernitat. A la revista «Joventut» publica amb Sebastià Junyent un article-manifest **L'honoradesa de l'art pictòric**. Amb èxit espectacular i polèmiques munta exposicions seguidament a Bèlgica, Alemanya, Itàlia i Anglaterra. El 1904 pinta a València. Presenta una nova exposició a Barcelona el 1909.

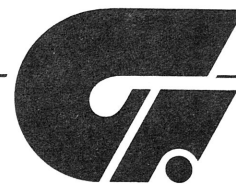
A París aglutina un ampli grup de deixebles, entre ells alguns argentins, que porten la seva fama a Buenos Aires en una exposició del 1910.

Per l'agost de 1913 té el seu primer contacte efectiu amb Mallorca, on per ventura havia estat ja el 1909. Aleshores Rubén Darío l'anà a veure a Pollença. Poc abans d'esclatar la primera guerra mundial Anglada-Camarasa estableix la seva estada al Port de Pollença. Obté un èxit clamorós a les exposicions muntades a Barcelona (1915), Madrid (1916) i Bilbao (1919). Fou en aquest període quan es formà l'anomenada escola pollencina, integrada per bona part dels seus deixebles llatinoamericans vinguts amb ell a Mallorca. A partir del 1917 la seva obra és coneguda i admirada als Estats Units d'Amèrica. La guerra civil espanyola el sorprené a Barcelona. Del 1937 al 38 pintà a Montserrat, que li havia cedit la Generalitat. El 24 de gener de 1939 per esser maçó i republicà hagué d'exiliar-se primer a París i després a Pougues-les-Eaux. El 1948 tornà al Port de Pollença, la seva obra —per mor de l'edat— ja fou escassa però obtingué el reconeixement oficial espanyol: participà a l'Exposició Nacional de Belles Arts. Morí al Port de Pollença dia 7 de juliol del 1959.

L'art d'Anglada-Camarasa partí del realisme nostàlgic. A París canvià radicalment: crea una pintura molt personal en la línia de Degàs o Toulouse-Lautrec, però amb un colorisme molt accentuat. El 1904 inicia la seva etapa de temes folklòrics.

Amb l'etapa mallorquina l'obra d'Anglada torna a centrar-se en el paisatge, tractat amb un preciosisme que prolonga indefinidament la concepció refinada i decorativista de la seva obra a París en una altra temàtica: el paisatge és només el pretext per a crear superfícies cromàtiques belles.

Una àmplia i vertaderament antològica recopilació de la seva obra és reunida des del 1967 al Museu Anglada-Camarasa, que ocupa la casa on residí l'artista, al Port de Pollença.

TALLER GRÀFIC RAMON

**Una impremta
per a la nostra cultura**

TIPOGRAFIA I OFFSET

Balmes, 39 Tel. 25 44 32 Palma

Llibreria Jovellanos

UN SEGLE AL SERVEI DEL LLIBRE
I DE LA CULTURA

Jovellanos, 1

Tel. 22 14 66

CIUTAT DE MALLORCA

Mateu Morro i Marcè

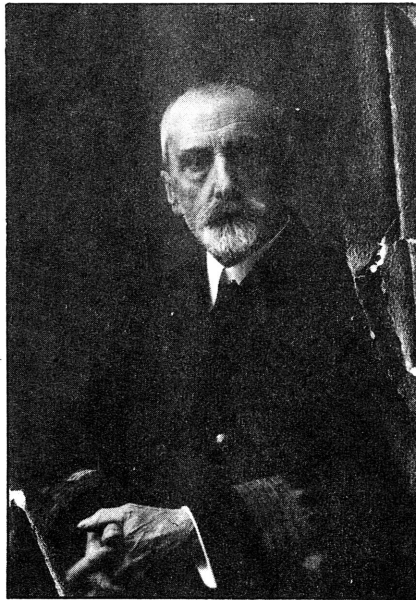
L'etern estudiant

(Record d'Antoni Maria Sbert i Massanet)

El 29 de gener del 1980 moria a la Ciutat de Mèxic, després de quaranta anys d'exili, Antoni Maria Sbert i Massanet. La notícia de la seva mort, amb prou feines provocava qualque comentari a la nostra premsa (1), i tanmateix la seva personalitat política, la seva vida plena d'activisme democràtic, la seva fidelitat envers els Països Catalans i la importància de les tasques que realitzà, fan d'ell un dels polítics de més relleu sortits de Mallorca al llarg del present segle.

Va néixer a Ciutat de Mallorca, al carrer del Pare Nadal, el dia 29 de setembre del 1901 en el si d'una antiga família mallorquina. El seu pare Marià Sbert i Canals era comandant de marina, i la seva mare Maria Amàlia Sbert i Verd era filla de Joan Massanet i Ochando, que havia estat senador pel partit conservador. Un oncle matern seu Antoni Maria Massanet i Verd seria bisbe de Sogorb-Castelló.

Com corresponia a la seva situació social, va començar els estudis de batxillerat al col·legi La Salle de Ciutat. Molt prest demostrà una intel·ligència precoç; es conta d'ell que als dos anys ja era capaç d'expressar-se amb correcció. Una de les

El pare d'A. M. Sbert

coses que estimava més era caminar i fer excursions pel camp, li agradava sortir-se dels camins i pujar fins al capdamunt dels turons i muntanyes. També molt prest es va manifestar com un insaciable llegidor de tot quant queia a les seves mans.

El seu pare, vell militar que havia estat ferit a Filipines, hagués volgut que Antoni Maria fos marí de guerra, per això, quan no va poder entrar a l'Acadèmia Naval a causa d'un defecte de la vista, ell i la seva família se'n van dur un gran disgust. Aquest fracàs inesperat, l'obligà a canviar els seus plans. Acabà brillantment el batxiller en el col·legi dels Agustins i als desset anys decidí d'anar a Madrid, ja que llavors sols allà existia la possibilitat d'estudiar la carrera d'enginyer agrònom (2).

Es en aquesta etapa madrilenya quan es produeix la seva transformació ideològica. Sembla que en un primer moment el jove Sbert, ja interessat per la política, era un ferm monàrquic, encara que des de molt prest es definí com a federalista «influint en part per la gran amistat i admiració que sentia pel mestre Gabriel Alomar» (3). Prova de la seva primera filiació monàrquica és que va freqüentar a Madrid la casa de Josep Cotoner i Allendesalazar comte de Sallent.

El Drach

BIJUTERIA DE NOVETAT
OBJECTES TIPICS DE MALLORCA

Sant Domingo, 11

CIUTAT

Diario de Mallorca

un diari

per a tots els mallorquins

La seva evolució política va estretament lligada a la del moviment estudiantil durant els anys de la Dictadura. Com va dir ell mateix (4), l'any 1919, essent alumne de primer curs de l'Escola d'Enginyers Agrònoms, va ésser representant al Congrés Nacional d'Enginyers, on va néixer la idea de crear l'Associació d'Alumnes d'Enginyeria i Arquitectura. Allà va ésser on Sbert va prendre contacte amb els moviments estudiantils, convertint-se'n tot d'una en organitzador i activista.

LA TOPADA AMB PRIMO DE RIVERA

La dictadura de Primo de Rivera, des del primer moment es trobà enfrontada amb els intel·lectuals i els estudiants. Els mètodes del dictador generaren un ampli moviment que fou en definitiva el que va conduir a la República. En el descabdellament del moviment estudiantil com a part important d'aquest procés, hi varen tenir influència uns fets dels quals Antoni Maria Sbert en fou protagonista principal.

Era un 15 de maig de 1925, Primo de Rivera havia anat a inaugurar uns pavellons a l'Escola d'Enginyers Agrònoms (5), sabent que els estudiants volien aprofitar l'acte per a presentar-li un conjunt de peticions, es negà a escoltar-los, però Sbert que era el president de l'Associació d'Estudiants d'Enginyer Agrònom insistí, enfrontant-se verbalment amb el dictador. Sembla que Primo de Rivera restà una mica desconcertat davant la decisió de Sbert, ja que àdhuc arribà a proposar-li la presidència de les joventuts de la Unió Patriòtica (organització oficial de la Dictadura). Però els estudiants no s'aturaren aquí, sinó que a més enviaren un memorial al rei sobre els fets. Primo s'enfuri, i el 19 de maig decretà l'expulsió de Sbert de l'Escola —estant en el darrer curs— amb una nota que deia textualment: «Al caballillo Sbert (no aparece ni apellido español), sobre darle de baja en su Escuela, póngase de acuerdo con Anido y destiérrelo a Fuerteventura o a Fernando Poo» (6). Sbert ingressà a la Modelo i d'allà fou confinat a Conca durant sis mesos. Sembla que al canvi de Fuerteventura o Fernando Poo per Conca no hi foren estranyes les gestions de la seva família a través del Comte de Sallent.

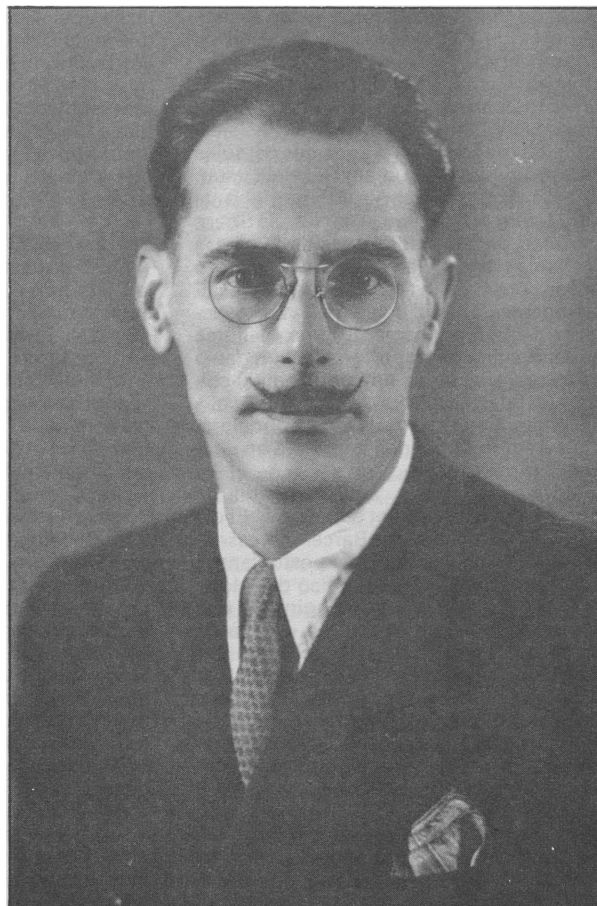
Sense adonar-se'n Primo de Rivera havia convertit Sbert en símbol de l'oposició al règim, ajudant a posar en marxa un moviment d'oposició estudiantil que ja no es deturaria fins acabar amb la Dictadura.

De Conca, tornà a Mallorca, aprofitant aquest allunyament de les seves activitats per llegir i estudiar. A Ciutat pràcticament es va recloure a la possessió familiar de Son Fort (Son Roca) on es dedicà a ordenar la biblioteca del seu avi.

Immediatament es va posar a estudiar d'aparellador a València. Obtenint finalment el títol d'aparellador a l'Escola d'Arquitectura de Madrid; a continuació inicià els estudis a l'Escola d'Enginyers Industrials de Madrid.

Mentrestant la seva activitat dins el moviment estudiantil no cessava. El 24 de juny de 1926 el trobam dirigint un grup

Any 1942,
poc abans de sortir
cap a Mèxic

d'estudiants compromesos en el frustrat aixecament contra Primo de Rivera conegut per «La Sanjuanada» (7).

El 1927 fou un dels organitzadors de la Federación Universitaria Escolar de Madrid, que presidí el 1928. El 1929 presidí el Comité Pro Unión Federal de Estudiantes Hispanos, constituït el 1928 i que acabaria originant la F.U.E. (Federació Universitària Espanyola) que seria l'organització aglutinant de la majoria dels estudiants de l'Estat.

El 7 de març de 1929, amb motiu d'uns incidents universitaris —una vaga d'estudiants de la qual era considerat promotor— tornà ésser sancionat amb l'expulsió de la Universitat i detingut. Després d'estar 33 dies incomunicat, el 4 de maig fou traslladat a la presó de Torrelaguna (Madrid).

Aquesta darrera detenció originà importants aldarulls universitaris. Sbert tenia una gran popularitat, «President de la Unió Federal d'estudiants i element directiu de la F.U.E. (Federació Universitària Espanyola) organitzador de vagues i redactor de pamflets, conspirador actiu, detingut i confinat més d'una vegada, el renom d'Sbert es pot comparar al de les primeres figures de l'oposició al règim monàrquic en el moment de proclamar-se la República» (8). Davant la vaga estu-

diantil que s'havia generat per obtenir la seva llibertat, Primo de Rivera optà per confinar-lo a Mallorca l'estiu de 1929.

Però tot seguit, la caiguda de la Dictadura el 28 de gener de 1930 capgirà la situació, fent possible la seva rehabilitació i la fi dels seu confinament.

El dia 3 de febrer de 1930 s'organitzà un banquet d'homenatge a Sbert en el Gran

(1) Anselmo Carretero i Cèsar Pi-Sunyer **Antoni M. Sbert en el record** «Xaloc», març-abril de 1981. Mèxic (Un resum de la conferència de Pi-Sunyer fou publicat al diari «Avui» sota el títol **Antoni M. Sbert, gran català de les Illes** «Avui» 7-11-81; Victor Alomar **Encara mor a l'exili un demòcrata** «Mallorca Socialista» 22, març de 1980; Bladé i Desumvila **Antoni M. Sbert, un senyor de la política** «Avui» 9-2-80; Antoni Serra **Un article d'Antoni Maria Sbert: «Mallorca»** «Ultima Hora» 9-2-80.

(2) Notícies facilitades per la seva germana Amàlia Sbert.

(3) Cèsar Pi-Sunyer. Lloc citat.

(4) Luis Otero **Sbert Massanet. Uno de los fundadores de la Esquerza Catalana** «Personas» 1976.

(5) José Maria Pemán, Ricardo Fernández de la Torre **El estudiante Sbert** a España Siglo XX «Tele-radio».

(6) José Sánchez Rojas **Hablando con Sbert** Crónica» Febrer de 1930.

(7) Alfonso Dicenta **Antoni Maria Sbert, después de 38 años de exilio** «Ultima Hora» 8-10-77 i Alberti **Diccionario Biográfico** Barcelona, 1970.

(8) Bladé i Desumvila. Lloc citat.

Hotel de Ciutat de Mallorca, a què assistiren més de 200 comensals. Al costat de Sbert hi eren Gabriel Alomar, Antoni Pou, Llorenç Bisbal, Emili Darder, Andreu Crespi, Joan Pons, Mn. Antoni Pons, Francesc Villalonga, etc. En nom dels estudiants mallorquins digué unes paraules l'aleshores jove estudiant Gabriel Fuster.

Després parlà Gabriel Alomar, el qual digué: «En primer lloc, vós, ciutadà Sbert, rescatau pecats tradicionals de la nostra Mallorca tímida, plena de seny, avesada a posar sordina a les més imperioses exaltacions de l'ànima. Jo veig en vós l'esperança i el començament d'una Mallorca nova, destinada a aportar a la ciutadania un to major, a fer-se una personalitat col·lectiva, fidel a la veritable avior, i digna, a un mateix temps, de l'impuls adelerat d'un Ramon Llull i de l'energia d'un Joanot Colom» (9).

No acabà encara aquí l'activitat de Sbert dins el moviment estudiantil. El dia 7 de febrer arribava a Barcelona essent rebut entusiàsticament pels estudiants i havent de parlar des del balcó de l'Hotel Regina (10). A l'Escola d'Enginyers a la vegada que es definia com a «català de Mallorca», propugnava l'acció política dels estudiants tot criticant la labor de la Dictadura. Poc després a Madrid, la seva arribada provocà una concentració de més de 12.000 estudiants, mentre Unamuno i Marañón el declaraven «estudiante modelo de disciplina» (11). Aquesta rebuda multitudinària dels estudiants madrilenys «sorpren a tots i preocupa al govern, que en aquells moments intenta vanament salvar la monarquia» (12).

Entregat a les tasques d'organització de la F. U. E., el 13 de març de 1930 pronuncià a l'Ateneu Barcelonès una conferència sobre «L'organització professional dels estudiants lligada pel federalisme» (13). Finalment, el 21 d'abril de 1930 es celebrà el Congrés d'Estudiants Hispans, a on es van definir els fonaments de l'expansió i consolidació de la F. U. E.

Del 1919 al 1930, Sbert havia jugat un paper de primer ordre en la tasca d'activar el moviment estudiantil com a una força social progressista, i en els treballs d'organització de la FUE i de la UFEH — com diu A. Carretero — havia realitzat en els medis estudiantils de tot l'Estat una àmplia labor de formació democràtica i de familiarització amb el federalisme «Propugnava un federalisme orgànic, lliure de tor dogmatisme, que descentre-

litzés l'Estat i respectés la identitat de les diferents comunitats històriques que a la llarga, durant els segles, han format Espanya» (14). No sols havia estat un activista incessant contra la Dictadura, sinó que havia lluitat per introduir dins el bagatge ideològic del moviment les idees federals que des del primer moment havia fet seves.

EN LA POLÍTICA CATALANA

És en aquests moments de transició de la Dictadura a la República quan Sbert es capfica dins la política catalana. Havia conegut el President Macià a París, quan ambdós eren proscrits per Primo de Rivera, i era molt amic de Companys, amb la política del qual s'identificà sempre plenament. Ja el 15 de març de 1930 el trobam entre el grup d'intel·lectuals catalans que convidava als intel·lectuals castellans a visitar Catalunya. Aquest mateix mes participa a la fundació del partit «Esquerra Republicana» de Catalunya, i a les eleccions a Corts Constituents de juny de 1931 és elegit diputat per Barcelona ciutat. A partir de llavors, la seva activitat dins l'Esquerra Republicana de Catalunya, les Corts i la Generalitat és molt intensa. Com diu Bladé i Desumvila: «Havia esdevingut un polític constructiu i, en contrast amb els abrandaments d'anys enrera, amb els d'altres correligionaris, la ponderació fou una de les seves principals característiques» (15).

Sembla que fou en aquests temps quan acabà la seva carrera d'enginyer agrònom. Un nou títol que s'ha d'afegir al de llicenciat en Ciències Polítiques que havia estudiat els dies de la persecució primoriverista. Tota la vida fou «l'etern estudiant».

Formà part de la Comissió Mixta encarregada del traspàs de serveis del Govern Central a la Generalitat.

L'acció dels diputats catalans a unes Corts majoritàriament unitaristes i castellanistes va estar farcida d'entrebancs (16). Sbert va intervenir activament en la discussió de l'Estatut de Catalunya, especialment en la defensa de la llengua i de l'ensenyament català. Sbert, d'acord amb la política de l'Esquerra, reclamà la legislació exclusiva i l'execució directa en matèria d'ensenyament per a la Generalitat, enfront dels Ortega y Gasset, Unamuno... defensors del «sentido imperial de la lengua española», convençuts que la permanència de l'aparell educatiu, des del primer ensenyament fins a la Universitat,

en mans de l'Estat Espanyol, era l'única forma d'assegurar la preponderància de la cultura castellana a Catalunya.

A més d'aquesta activitat parlamentària, fou designat vocal del Tribunal de Garanties Constitucionals, on mantingué una actitud decidida en la defensa de la Llei de Contractes de Conreu, aprovada pel Parlament català i impugnada per la Lliga.

El seu treball dins la Generalitat sempre va ésser relacionat amb l'ensenyament. En crear la Generalitat el juliol de 1933 l'Institut d'Acció Social Universitària i Escolar per entre altres funcions dirigir i administrar les residències d'estudiants, així com els serveis d'informació, estadística i publicacions (edició de la revista «Annals»), el servei de bescanvi d'estudiants i el de proveïments i borses de treball, n'encarregà la seva direcció a Sbert. L'Institut, era concebut com a una eina fonamental en la tasca de democratització de l'ensenyament, havia de canalitzar l'ajut als estudiants i intentar «dirigir, organitzar i administrar l'obra d'ajut moral i material als estudiants, mitjançant les institucions laiques que li escauen, de nova creació o ja creades» (17).

El mateix Sbert escrivia l'any 1937: «La Constitució de la República i l'Estatut Interior de Catalunya consagren l'obligació estatal de facilitar els mitjans econòmics a tots els estudiants amb prou aptitud, mancats de recursos financers. Sense aquest principi no voldria que hom volgués aplicar a l'ensenyament la declaració teòrica de la igualtat de tots els ciutadans davant la Llei, i persistiria una de les més insuportables desigualtats: la que priva dels mitjans de cultura tots els que manquen de mitjans econòmics» (18).

Sota el patronatge de l'Institut estava la Residència d'Estudiants, dirigida per Miquel Ferrà fins 1936 i habitada en bona part per estudiants illencs com Bartomeu Roselló-Pòrcel i Gabriel Fuster Mayans entre altres. Amb Roselló-Pòrcel, creà les Edicions de la Residència que publicaren el 1938 «La Imitació del foc» de Roselló-Pòrcel. Sbert al pròleg, conta com Roselló ingressà a la FUE de Catalunya, i com en representació d'aquesta assistí al Congrés de la Unió Federal d'Estudiants Hispànics, reunit a Madrid el novembre de 1931. «La guerra va ajornar la realització d'un projecte en el qual havíem de col·laborar novament. Ens proposàvem, en el nostre Institut d'Acció Social Universitària i Escolar de Catalunya,

XARXA CULTURAL S. A.

Una colla de serveis culturals a ca vostra

Adheriu-vos-hi: c/. Ample, 35. Barcelona - 2

Amb la seva dona, Josefina Callao, a Mèxic el 1968.

sota el patronatge del Departament de Cultura de la Generalitat, crear una Residència-Escola dedicada al segon ensenyament, amb internat obligatori i una dotació del fons de beques que ens permetés sostenir-hi una majoria de famílies de modesta situació econòmica. Amb aquest ambició projecta, volíem portar a la Universitat una autèntica selecció d'estudiants integralment preparats, és a dir «formats» —no sols instruits, ans també educats» (19).

LA GUERRA I L'EXILI

Ja en plena guerra, el desembre de 1936, Sbert era elegit conseller de cultura de la Generalitat en substitució de Ventura Gassol. Es responsabilitza de la direcció la tasca cultural de la Generalitat en un moment molt delicat, en què la guerra absorbeix la major part dels esforços però que així i tot és molt fecund: creació el mateix juliol de 1936 del Consell de l'Escola Nova Unificada, creació d'una xarxa de biblioteques populars, la lluita per la preservació del patrimoni artístic i cultural, la substitució del règim becari per un règim de subsidis als estudiants...

A mitjan 1937, es va fer càrrec de la Conselleria de Governació de la Generalitat, càrrec que detentà fins a la fi de la guerra.

Perdudes les possibilitats de seguir defensant Catalunya, el gener de 1939, passà a França juntament amb Companys, Tarradellas, alguns altres consellers i el president del govern basc.

Ja des de Perpinyà, Sbert, començà a organitzar l'ajut als refugiats. Després a París, com a assessor honorari de l'ambaixada mexicana a França va intervenir en l'elaboració del conveni franco-mexicà sobre els republicans espanyols. En virtut d'aquest conveni, molts dels refugiats pogueren passar a Mèxic.

Amb el sosteniment de la Generalitat, amb la seva acostumada activitat desbordant, creà la Fundació Ramon Llull, que en un principi havia estat ideada com a instrument al servei del manteniment de la cultura catalana en les condicions precàries de l'exili, amb funcions com assegurar edicions catalanes de qualitat, ajudar als escriptors, artistes i estudiants, etc., però que al final, es va haver de dedicar sobretot a l'assistència als refugiats, creant residències a Montpeller, Tolosa de Llenguadoc i a altres llocs (20). Amb tot això, edità la versió francesa de la Gramàtica Catalana de Pompeu Fabra, la Història de Catalunya de Soldevila (que s'edità a Mèxic) i tingué cura de l'edició de la «Revista de Catalunya».

Mentrestant, la seva dona Josefina Callao, residia a La Boule (Bretanya), on Sbert anava els pocs moments que podia deixar la seva tasca d'assistència als refugiats. Davant la invasió nazi, Josefina passà a Montpeller, restant Antoni Maria Sbert a París.

L'arribada dels nazis enfonsà tots els projectes de la Fundació Ramon Llull; desapareixeren: originals, documentació, objectes d'art, biblioteca, el local social...

El n.º 99 de la «Revista de Catalunya», commemoratiu de l'aniversari de Lluís Vives, restà bloquejat i la Gestapo el confiscà, deportant els treballadors i propietaris de la impremta (21).

Va poder sortir de París poques hores abans de l'entrada dels alemanys, el 14 de juny de 1940, amb el darrer tren que en sortí, i que el President Companys no va voler agafar, esperant trobar el seu fill a París.

A la França de Vichy hi va poder passar després de caminar prop de 200 km. i allà hi continuà treballant prop de Petain per tal de fer possible la sortida dels exiliats cap a Mèxic, fins que la primavera de 1941 fou confinat —una altra vegada— a un poblet de muntanya i per tant privat de dur a terme qualsevol gestió. Allà hi va estar fins que l'octubre de 1942 pogué embarcar-se a Marsella cap a Casablanca i d'allà amb el vaixell «Nyassa» embarcar cap a Veracruz (22).

SBERT A MÈXIC

El 17 d'octubre de 1942, Antoni Maria Sbert amb la seva dona i el seu primer fill Antoni, arribava a Mèxic. Per a un home com ell, enamorat de l'acció i del treball, allò no podia significar una condemna a la inactivitat. Tot d'una, reanudà la seva labor d'assistiment als exiliats republicans a través de la Junta de Auxilio a los Republicanos Españoles (JARE), amb Indalecio Prieto, Giral, Andreu i Abelló, etc., una de les organitzacions —també existia el **Servicio de Emigración para los Republicanos Españoles** (SERE) de Negrín— que tenia cura de fer arribar els exiliats a Mèxic i ajudar-los a integrar-se dins la societat mexicana. Quan la JARE creà el Col·legi Madrid, Sbert en fou el president de la Junta de Govern (23). A la vegada, el Comité Aliat establert a Mèxic l'anomenà cap d'informació i de publicacions, càrrec que ocupà fins que acabà la guerra.

(9) «La Almudaina» 4-2-30 i «El Dia» 4-2-30.

(10) Víctor Alomar. Lloc citat.

(11) «La Almudaina»: **Antonio Sbert en Madrid** 23-2-30.

(12) Anselmo Carretero. Lloc citat.

(13) «El Matí» 14-3-30.

(14) Anselmo Carretero. Lloc citat.

(15) Bladé i Desumvila. Lloc citat.

(16) **Catalunya i l'Estatut d'Autonomia** Barcelona, 1976; Josep M. Roig i Rosich **L'Estatut de Catalunya a les Corts Constituents** Barcelona, 1978; Mercè Rossell **La Generalitat de Catalunya. II. La política cultural** Barcelona, 1977; Maximiano García Venero **Historia del nacionalismo catalán** Madrid, 1944; i altres.

(17) **Llei de l'Institut d'Acció Social, Universitèria i Escolar de Catalunya (7 de juny del 1934)** a Mercè Rossell. Lloc citat. Pàg. 62-64.

(18) Antoni Maria Sbert a «Nova Ibèria», 1937, fasc. 3, a Mercè Rossell. Lloc citat, pàg. 190.

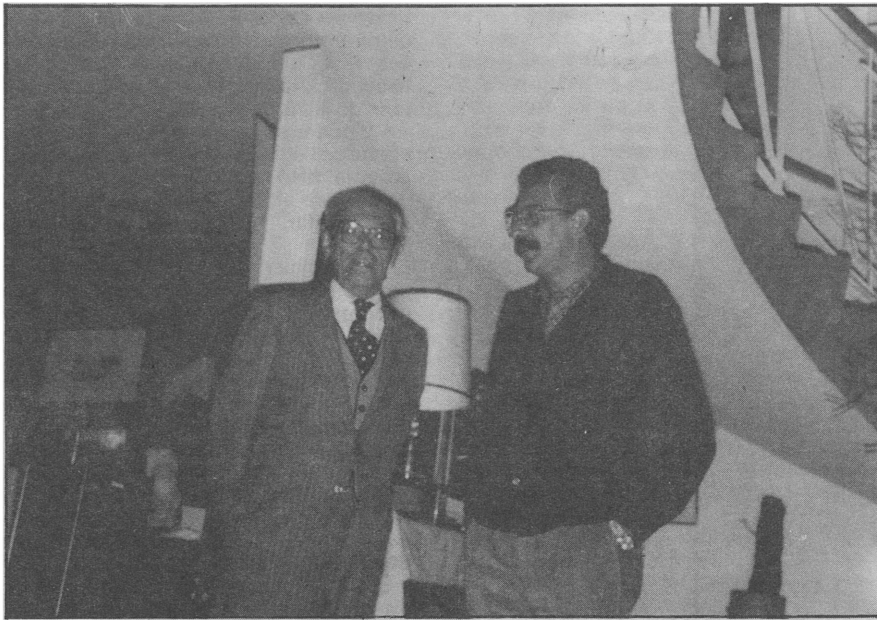
(19) Antoni M.ª Sbert **Rosselló-Pòrcel** Pròleg a **Imitació del foc** Barcelona, 1938.

(20) Antoni Maria Sbert **L'home i els llibres** «La Nostra Revista» 23. Mèxic, 1946.

(21) Miquel Ferrer **La Generalitat de Catalunya a l'Exili** Barcelona, 1977. Albert Manent **La literatura catalana a l'exili** Barcelona, 1976.

(22) Carta a Amàlia Sbert, datada dins el Nyassa el 22-9-42.

(23) Lluís Otero. Lloc citat; Anselmo Carretero. Lloc citat.

Desembre del 1979, un mes abans de morir, amb el seu fill.

Políticament actuà dins la «Junta Española de Liberación», on realitzà una tasca destacada en la Conferència Internacional de San Francisco. La Junta es va dissoldre el 1945 en establir-se, amb la protecció de Mèxic, el govern de la República Espanyola a l'exili. El 1945 mateix, amb l'ajuda del govern presidit per Giral, Sbert fundà el periòdic «Espanya Republicana» que, sota la seva direcció, s'edita setmanalment durant deu anys. També participà en la publicació de la «Revista de las Españas».

Va continuar militant dins l'Esquerra Republicana de Catalunya, i quan el 1954 Josep Irla presentà la dimissió de la Presidència de la Generalitat per motius de salut, participà activament a l'elecció del nou President Josep Tarradellas, organitzant després —com a representant de la Generalitat a Mèxic— el suport de la Generalitat a l'exili. El 1960 encara el trobam publicant un treball a «Antecedents i documentació que motivaren els acords de l'Assemblea General Extraordinària d'ERC, celebrada el dia 5 de març de 1960», al costat de Josep Tarradellas, Salvador Armendares i altres (24).

Tornà a publicar, a més, la «Revista de Catalunya», i es dedicà també a les edicions dels clàssics catalans; publicà i prologà el «Llibre d'Amic e Amat» (1947) de Ramon Llull i «Regiment de la cosa pública» (1947) d'Eiximenis.

Al costat d'aquestes diverses activitats, va haver-se de guanyar la vida amb diferents treballs. Fou professor de l'Escola d'Economia i de la de Ciències Polítiques i Socials de la Universitat Nacional Autònoma de Mèxic. Féu traduccions. Exercí la seva professió d'enginyer en distintes companyies financeres i en empreses agrícoles i industrials. També presidí una

societat de serveis i de turisme. Féu treballs d'assessoria tècnica i econòmica en el «Banco de la Propiedad» i en diversos organismes oficials mexicans.

Les disputes entre els diversos grups republicans li reportaren alguns disgusts i algunes enemistats, com per exemple l'expulsió del «Centro Republicano» de la Ciutat de Mèxic, acusat d'haver mantingut contactes amb el govern de Franco. Però les ridícules baralles, normalment fruit lògic del sectarisme polític, no ens poden privar de reconèixer la labor incansable, també a l'exili, d'Antoni Maria Sbert.

SBERT I MALLORCA

La relació de Sbert amb la política mallorquina és totalment marginal. L'àmbit de la seva activitat se centrà sempre a altres indrets, primer a Madrid, després a Catalunya i finalment a l'exili, a França i a Mèxic. Les seves estades a Mallorca per bé que freqüents, mai foren de molta durada.

Com molts d'altres intel·lectuals mallorquins del seu temps, sempre es declarà «català de Mallorca» i sempre féu professió de la seva mallorquinitat.

El juliol de 1931 pronuncià una conferència al Palau de la Diputació de Ciutat de Mallorca sobre l'Estatut de les Balears, en la qual, segons diu Miquel Ferrà a «La Nostra Terra», digué «les quatre veritats que encara ningú no havia dit tan clares dins els salons de les nostres corporacions oficials» (25). En aquesta conferència, tot afirmant el lligam entre Catalunya i Mallorca, Sbert va plantejar que Mallorca havia de fer l'opció entre el provincialisme «que no li va concedir res per ella mateixa, sinó per la força personal d'alguns dels seus homes» o per recobrar

la seva personalitat i la seva autonomia. Per a Sbert, en una posició molt propera a la de Gabriel Alomar, la desaparició del provincialisme passava inevitablement per fer-se conscients dels lligams històrics i culturals amb Catalunya (26).

El maig de 1934, el trobam juntament amb Pompeu Fabra i Miquel Ferrà, entregant al President de la Generalitat un manifest dels intel·lectuals catalans i mallorquins per un major acostament entre Mallorca i Catalunya. Signà també la famosa «Resposta als catalans» dels intel·lectuals mallorquins.

Esclafades totes aquestes iniciatives per la guerra, el 19 d'agost de 1936 és Sbert qui a través de les emissores de la Generalitat es dirigeix als mallorquins, anunciant l'expedició de Bayo. Més en avant, publicà al «Suplement» de «El Obrero Balear» editat a Barcelona, un article titulat «Mallorca» on reflexa la situació que patia Mallorca sota el feixisme (27).

Ja a l'exili, des de França i llavors des de Mèxic, manifestarà sempre el seu desig de retornar. A Mèxic, on va conviure amb altres illencs exiliats, com els metges Bosch i Serra, el periodista Joan Clar, l'ex-governador Francesc Carreras i Reura, l'ex-batle de Maria de la Salut Jaume Ginard i Mestres, Ignaci Ferretjans i altres, sempre expressarà l'enyor de Mallorca i l'esperança del retorn. Finalment, quan el 23 d'octubre de 1977 acompanyà el President Tarradellas en el seu retorn al Palau de la Generalitat, va venir a Mallorca. Va estar a Son Fort, i va poder fer companyia al seu germà Joan, aleshores molt malalt (28). Quan se'n va anar, estava en la seva intenció el retorn definitiu, que la mort va impedir.

Quan va morir, sembla que tenia bastant avançades les seves memòries, que fins avui han romàs inèdites i que seria ben important per a la millor coneixença de la història contemporània del nostre país que es publicassin.

En un temps com els actuals, és un deure recordar aquells que a ell sempre foren fidels a llurs ideals i a llur país. Antoni Maria Sbert, «l'etern estudiant», sempre fou un lluitador. Moltes vegades incomprès i a vegades rebutjat, va saber-se mantenir en el seu lloc fins el darrer moment. El nostre país i la nostra cultura tenen un deute cap a l'home que en les condicions més adverses va lluitar per la nostra pervivència.

MATEU MORRO I MARCÉ

(24) Albert Manent. Lloc citat.

(25) Alanis (pseudònim de Miquel Ferrà) **Entorn de l'Estatut** «La Nostra Terra» 43-44, 1931.

(26) «La Almudaina» **En la Diputació. El Estatut Provincial. Por D. Antonio M.ª Sbert** 8-7-31.

(27) Antoni Serra. Lloc citat; Josep Massot i Muntaner **Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra** Barcelona, 1978.

(28) M.ª Àngels Llinàs **Sbert: el último consejero en cap** «Mundo» 1950 1977; Alfonso Dicenta. Lloc citat.

Europa i la crisi de l'Estat-Nació (*)

(I)

per Gregori Mir

Senyores i senyors, amics, bon vespre a tots:

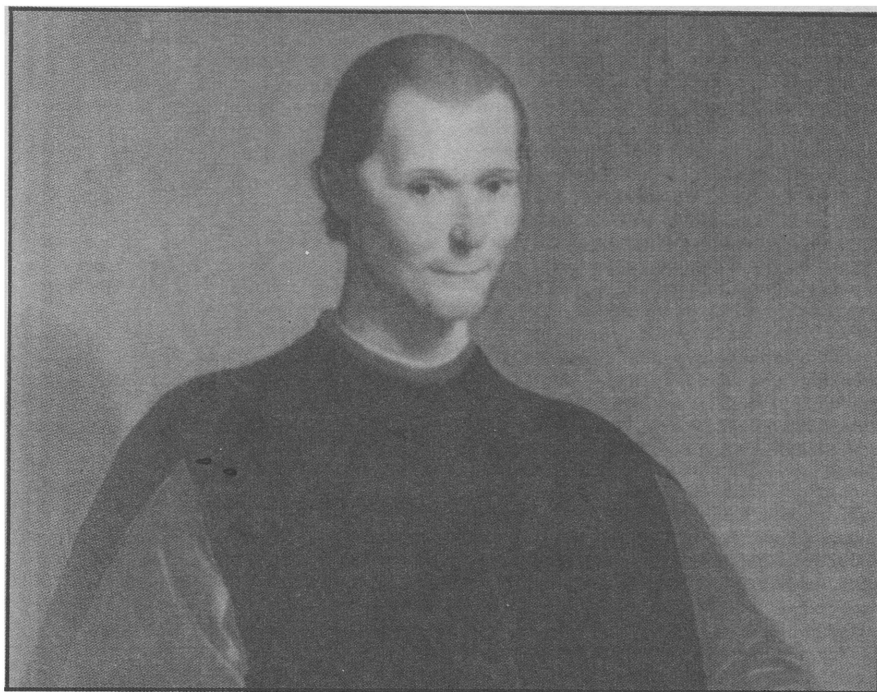
Jo no sé si és correcte sol·licitar de la seva amabilitat que avui em vegin o m'escoltin més com un ciutadà preocupat que com un polític que pràcticament dedica les vint-i-quatre hores del dia a aquesta activitat tan noble com és col·laborar a resoldre els problemes col·lectius. Dit d'una altra manera: avui intentaré reflexionar amb veu alta sobre uns problemes que em preocupen i que, supòs, també preocupen a molts de ciutadans.

PERSPECTIVA HISTÒRICA

No he vingut a fer un míting. La meua formació intel·lectual va madurar estudiant profundament l'obra d'un mallorquí il·lustre, en Miquel dels Sants Oliver. Vaig aprendre l'hàbit de veure els fenòmens històrics amb perspectiva, mètode que si bé pot significar no valorar determinats fets, almenys té la virtut d'entendre les grans línies de determinades evolucions socials, polítiques o culturals. El risc d'aquest mètode és que quan es projecta cap el futur amb molta facilitat es pot caure en la utopia.

S'ha dit que allò que defineix l'esperit europeu, l'esperit de l'home europeu, és la dualitat. Una dualitat complexa i contradictòria. Hi ha un impuls continuat vers la utopia i una brida que frena aquell impuls. Hi ha una alternativa permanent de canvi, quan no de revolució; i hi ha una actitud conservadora que s'hi oposa. La història de l'esperit europeu és la història de la llibertat, del moviment cap a fer possible alliberacions i innovacions.

Jo no voldria caure en la utopia ni tampoc aferrar-me a una situació donada com si la realitat fos inamovible; però, la reflexió en veu alta que jo vull fer és una oferta d'entendre el futur immediat, és a dir, d'analitzar el món en què vivim a partir d'una realitat tan extraordinària com és

Niccolò Machiavelli (1469-1527)

l'Estat. I per no caure en la utopia, crec que és fonamental conèixer la realitat històrica, tenir sempre present que els homes i les societats són realitat històrica. La consciència històrica ajuda a relativitzar els fenòmens, fa defugir de les visions radicals i absolutes.

Voldria avui fer una mirada a l'horitzó històric del nostre temps, amb el risc d'equivocar-me; però això no em preocupa. Hem d'exigir el dret a poder equivocar-nos. Vivim a un país on la imaginació no té massa simpaties, potser perquè els hàbits de la llibertat encara no estan arrelats així com caldria. El progrés espiritual i material de l'home sovint ha estat fruit d'un seguit d'errors; d'errors en els diagnòstics i d'errors en les solucions, però d'errors que han servit per trobar finalment camins vertaders.

CRISI DE L'ESTAT

He dit abans que faré una reflexió en veu alta amb el risc d'equivocar-me. No

obstant he de fer un prec referit al tema de la conferència. Són milers els llibres que s'han escrit sobre la crisi de l'Estat i són moltes les intel·ligències privilegiades que hi han reflexionat. Davant aquest fet no em queda més remei que ser modest, però no voldria ser falsament modest. Jo no intent resoldre cap problema. Intent fer participar de les meves preocupacions sobre un problema fonamental de la nostra època. Segurament em podré equivocar, però, en tot cas, i aquest és el prec, tinguin la seguretat que hauré intentat ser honest amb mi mateix i amb vostès.

Des de fa un segle un dels temes que han provocat més literatura dins la ciència política és el de la crisi de l'Estat. Crisi entesa en el seu sentit més primigeni: «mutació greu que sobrevé en una malaltia cap a la millora o l'empitjorament», la defineix el diccionari etimològic. Crisi pressuposa una situació inicial que pot desembocar cap a la millora o cap a l'empitjorament, a través d'un procés

(*) Aquest text correspon a una conferència donada l'11 de Març de 1982 dins el cicle organitzat pel Consell General Interinsular de Balears. El seu títol inicial va ser «Crisi i transformacions de l'Estat». La presentació va ser a càrrec del Dr. Joan Ramallo i Massanet.

de mutació, o de transformació, com consta en l'enunciat d'aquesta conferència. Gramsci concretava el concepte de crisi dient que **«és aquella situació que es dona quan el vell no acaba de morir i el nou no acaba de néixer»**. En tot cas, la crisi actual de l'Estat té les seves pròpies característiques, però no podem oblidar que l'Estat ha anat experimentant transformacions successives, de la mateixa manera que cada època ha aportat noves teories polítiques que avui, molt ràpidament, hauré de relacionar per centrar i ordenar les meves reflexions.

Diu Harold Laski, un dels grans teòrics del socialisme democràtic, en un llibre ja clàssic, **l'Estat Modern**, que **l'«Estat és la pedra fonamental de l'edifici social. Emmotlla la forma i el caràcter de milions d'essers humans, del destí dels quals està responsabilitzat... Però, això no vol dir que l'Estat sigui una organització perfecta i definitiva. Està subjecte, constantment, a les lleis d'una evolució incessant. Noves formes de propietat, noves creences religioses, condicions físiques que escapen, en el seu origen, a la inspecció dels homes: tots aquests i altres factors concorren en la formació de la seva identitat. Tampoc són incommovibles les seves formes. L'Estat ha estat monàrquic, aristocràtic i democràtic; ha sofert la intervenció dels rics i dels pobres. L'han governat i regit els homes per raó del seu naixement o per la posició que ocupaven en una comunitat religiosa... L'únic que, històricament, pot afirmar-se de l'Estat, és que sempre ha ofert el sorprenent fenomen d'una immensa multitud que guarda fidelitat i respecte a un nombre d'homes relativament petit»**.

L'Estat és un fenomen històric i com a tal ha sofert transformacions; però, com és sabut, els fenòmens històrics són lents i sovint escapen a la comprensió en el moment que succeeixen. D'altra banda, qualsevol mutació històrica exigeix temps perquè sigui assumida pels humans, entre altres raons perquè els canvis de mentalitat sempre van al darrera dels esdeveniments. Això explica que moltes vegades anàlisis del present no siguin compreses o no siguin acceptades pels contemporanis. Cada època duu en el seu si allò que s'ha nomenat les precondicions del futur. Quan els grans esperits analitzen aquestes precondicions normalment no són compresos o són titllats d'utòpics. És el que li va passar a Alexis de Tocqueville quan, a principis del segle XIX va explicar que Rússia i els Estats Units serien les potències hegemòniques del món. Tocqueville va saber entendre les pre-condicions del seu temps, és a dir, allò que seria la nova època que s'iniciava amb la revolució industrial i la formació de la societat democràtica.

Les condicions de la nostra època ja s'insinuaven a finals del segle XIX. Ja s'insinuava la crisi que es faria evident després de la II Guerra Mundial. Em refereixo a la crisi i transformacions de l'Estat. I, al meu mode de veure, allà on es va començar a insinuar va ser a Espanya, precisament perquè el nostre va ser el primer país europeu que va experimentar el canvi derivat de la pèrdua de les colònies, però més endavant tornarem sobre el tema.

NAIXEMENT DE L'ESTAT

He dit abans que hem de veure l'Estat, la crisi de l'Estat, des de la perspectiva de les seves transformacions, per tant crec

que és convenient fixar el naixement d'aquesta institució, que, com és sabut, es situa en una època molt precisa de la història d'Europa: el Renaixement. L'Estat és, doncs, un concepte històric. Cada època de la humanitat ha tingut formes diferents d'organitzar l'ordre polític. La «polis» grega, la «civitas» romana, el «regnum», el «feudalisme», foren formes d'organitzar el poder polític, però no eren Estat, no eren l'Estat tal com ara l'entendem. En l'Estat Mitjà no hi havia Estat. El poder, el territori, el factor humà i l'ordenament jurídic canviaren de sentit en el marc de la nova organització política que neix a partir del segle XV, que seria l'Estat.

La sobirania, com expressió del poder, el territori i el poble de l'Estat, que són unificats des de d'alt, són fets històrics. L'Estat és un fet històric que apareix amb el món modern, encara que rebí i assumeixi realitats, idees i institucions que eren antigues o medievals, que s'unificaren i prengueren una nova significació. La mateixa expressió Estat era desconeguda i va ser utilitzada molt més tard que la seva introducció per Maquiavel, que seria el primer en plantejar-se una anàlisi del fenomen que llavors s'anava configurant.

L'ESTAT SEGONS MAQUIAVEL

Crec que és d'obligada necessitat aturar-nos un moment en la important aportació que va fer aquell florentí il·lustre, el qual, com a bon renaixentista, ja tenia una notable consciència històrica. Precisament va ser quan reflexionava sobre el passat quan va perfilar el concepte d'Estat.

Si bé el mot **Stato** que Maquiavel utilitza en els seus escrits no sempre té un sentit exacte, és el primer que l'utilitza i al

AVÍS PELS SUBSCRIPTORS QUE NO PAGUEN PER BANC

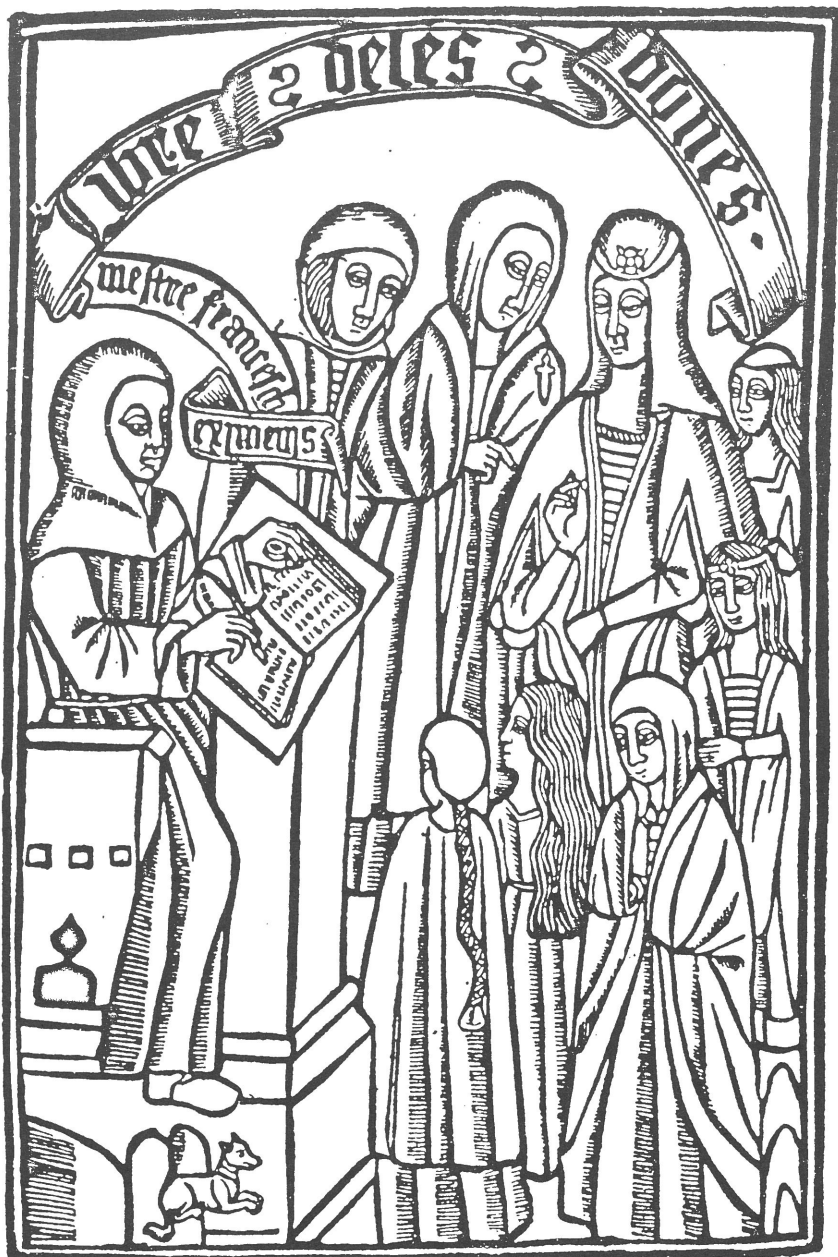
Dins aquests propers mesos vos arribarà de l'oficina de Correus un avís per pagar un reembossament de devers 670 Pts. que és la quota de subscripció d'aqueix any 1982 afegides les despeses per enviar-ho.

Per evitar retornaments i altres destorbs vos demanàriem que aboneu aquesta quantitat els primers dies després d'haver rebut l'avís.

Aprofitam l'avinentesa per demanar-vos que, si és possible, aboneu per un banc que és més còmode. Cridau-nos per telèfon (22 39 99) qualsevol dematí i vos informarem al respecte.

Cordialment,

El departament de subscripcions.

Fra Eiximenis escrivint el «Llibre de les dones» (Gravat 1495)

qual dona un sentit bàsic, genèric, que farà fortuna. Hi ha un passatge en el seu **Discorsi** en què concreta aquesta visió genèrica quan precisament parla de l'**ordine dello Stato**, referint-se a l'Estat romà antic. Aquell Estat abarca en el seu si moltes coses distintes: l'autoritat del poble, la del Senat i la dels Tribuns, la dels cònsols, el mode de crear la Magistratura i el mode de fer les lleis. Aquell **ordine dello Stato**, que Maquiavel fa coincidir amb l'**ordine del Governo**, abarca tot allò relatiu a l'organització i l'exercici del poder polític, així com el procediment de creació de les normes jurídiques.

Aquests ordes específics són l'Estat pròpiament dit, però amb ells i nodrint també el concepte de l'Estat, hi trobam tota una altra sèrie d'ordes que fan que

una col·lectivitat humana sigui una figura perfecta, un orde global estable.

Lo Stato, per Maquiavel, serà el contrapunt de la **«moltitudine inordinata»**. Serà un orde; l'orde polític estable i perfecte, autosuficient. Serà, en fi, un orde altament racional on tot es troba previst i calculat: és l'Estat modern que ve definit per una fórmula jurídica d'organització política amb una notable tendència al centralisme enfront del dret tradicional i feudal d'inspiració teològica. D'una visió teocèntrica fins llavors mantinguda, Maquiavel passa a una visió antropocèntrica. L'orde polític apareix com un resultat de la ment humana. Aquesta és la gran novetat amb què s'inicia el procés de laïcització de la societat europea.

No obstant, si dins la cronologia de les

grans aportacions teòriques Maquiavel fou el primer a analitzar el fenomen Estat, Itàlia, la seva Itàlia, no veuria fins molt més tard la formació de l'Estat nacional que el florentí somniava. En canvi, sí que havien de constituir-se ben aviat en Estats, França, Anglaterra i Espanya, que foren els primers països europeus que aconseguen la formació d'unitats estatals fortes que han perdurat fins avui. I va esser en aquests països on es van desenvolupar les grans construccions doctrinals dirigides a perfilar ja no una idea sinó la mateixa realitat que s'anava imposant. I és d'aquella època que a Europa conviuen o han conviscut dues grans tradicions referides a l'organització del poder polític: l'anglo-saxona i la francesa.

F. SUÁREZ I EL PACTISME CATALÀ

Abans, però, de fer esment d'aquestes dues grans línies de pensament europeu, crec que és de rigor recordar que al nostre país el problema també va preocupar. Les dues grans aportacions espanyoles serien la de Francisco Suárez i la del pactisme català, però, finalment, cap de les dues arribarien a imposar-se, i ambdues incidien directament a delimitar la sobirania del príncep. Per Suárez la sobirania de l'Estat tenia unes limitacions tant dins l'orde intern com dins l'orde extern. En l'interior, per l'autonomia de les **civitates**, en l'exterior pels **ius ecclesiasticum** i el **ius gentium**. El sobirà, que encarnava el poder suprem, tenia unes limitacions que no podia ultrapassar sense que significés rompre l'orde polític. Més encara, aquelles limitacions venien justificades per una idea de finalitat que anava més enllà del pur poder polític.

El pactisme català, que tenia unes arrels que s'endinsaven en els mateixos moments de formar-se el feudalisme i que va ser vigent fins el Decret de Nova Planta, també era una teoria sobre les limitacions del poder del sobirà. Eiximenis, que seria el millor teòric del pactisme, **«no considerava la comunitat com una agregació d'individus naturalment ingenus, sinó com un conjunt de cases, primitivament separades, que s'havien ajuntat «per millor estament llur».** Aquestes cases o famílies, en unir-se per a un fi de perfecció o conveniència social, no renuncien a llur llibertat, **«com la llibertat —ens diu— sia una de les principals excel·lències que sien en els homes francs e la servitud sia per les lleis comparada a mort».** En conseqüència, **«cascú pot presumir que cascuna comunitat féu ab la pròpia senyoria pactes e convencions profitoses e honorables... e jamés... no donaren la potestad absolutament a nengun sobre si mateixes, si no ab certs pactes e lleis».** (J. Vicens Vives).

LA SOBIRANIA ABSOLUTA

Tant Suárez com el pactisme català eren limitacions al poder absolut i partien d'una acceptació plena de la llibertat de la

persona i de les comunitats que formaven l'Estat. Però aquestes posicions no foren les que finalment triomfaren. A l'hora en què s'estava formant l'Estat, la idea de sobirania que va teoritzar Bodino va resultar més oportuna i els monarques s'hi aferraren. El jurista francès no té cap inconvenient a explicar que el poder absolut és un imperatiu categòric per l'existència i la unitat de l'Estat. Només Déu està per sobre el Príncep, el qual concentra tot el poder. La sobirania és absoluta i indivisible. Bodino ja demanava un sol exèrcit, la unificació dels reglaments, en fi, la uniformitat que fes possible la governació de la societat per un sol poder.

Crec que cal recordar que aquestes grans construccions doctrinals coincideixen amb l'ascens del capitalisme comercial i l'establiment dels imperis colonials. La mateixa Reforma protestant havia de ser un aglutinant nacional, tant a Anglaterra com a Alemanya, que desenvoluparien una tradició teòrica sobre l'Estat ben diferent a la francesa. El fet evident és que a poc a poc es passa a l'Estat-Nació, que pressuposava uns interessos econòmics, per tant una concepció econòmica. La unificació de les monedes, l'establiment de reglaments industrials, de privilegis a la marina explotadora de les colònies, etc. donen lloc a l'època coneguda pel mercantilisme. **«El mercantilisme, ha dit Pierre Villiar, no és una teoria sinó la justificació intel·lectual d'una pràctica: l'Estat s'assimila al príncep i la nació a l'Estat».**

Aquelles concepcions sobre la sobirania absoluta tindrien amb la Revolució Francesa la seva plasmació més pregona, i que significaria una primera transformació de l'Estat que s'havia anat consolidant. La sobirania ja no s'assimila al príncep, sinó al poble. És la sobirania popular que s'expressaria a través d'una representació política que era la voluntat nacional. Tots els poders s'hi havien d'inclinar. L'Estat-Nació assolí la seva màxima virtualitat: tots els ciutadans eren igual i

no hi havia diferències de raça, religió, llengua o per condicions econòmiques. La Gran Revolució va lligar la nació i l'Estat en una unitat indissoluble. No hi ha grups intermedis amb diferents graus d'autonomia. De l'individu es passa a la nació.

Va ser la gran conquesta de la burgesia, que així va poder suprimir els privilegis acumulats per les classes de l'antic règim i va poder aixecar les barreres que impedièren l'expansió d'aquella nova classe, del capitalisme industrial i financer que va fer de la ideologia liberal un sistema racional que va considerar etern.

ESTAT-NACIÓ

La consolidació del liberalisme i l'expansió econòmica facilitada per la revolució industrial i científica es va fonamentar en la teoria d'un Estat fort que havia de fer front tant a la competència externa per aconseguir nous mercats com per la necessitat de controlar els canvis socials que s'anaven produint en l'interior de cada un dels països en procés d'industrialització. L'Estat que s'organitza amb el liberalisme és intervencionista de necessitat, especialment als països que segueixen el model centralista francès, que edifiquen una Administració única i consoliden un sistema fiscal també únic. L'Estat-nació és indiscutit, és la gran conquesta de la humanitat. La mentalitat progressista s'hi sent identificada i sens dubte és evident que aquell Estat va fer molt pel progrés de les societats i per posar les condicions per fer possible la igualtat.

El segle XIX és el segle de les nacionalitats. En el procés cap a la realització plena de la nacionalitat —creació d'un Estat sobirà— tots els ciutadans són declarats iguals davant una llei única; tots ells formen una sola comunitat que es pretén homogènia i, sovint, legitimada per una història pròpia, una llengua i una cultura. Tots ells tenen, bàsicament, uns mateixos ideals que es condensen en el nou ordre polític que crea la realització de la nacio-

nalitat. Ideals que no sols es legitimen per aquella homogeneïtat interna sinó també per un projecte extern que coadjuva a la unificació. La teoria de la nacionalitat també és la teoria del destí nacional, que crea les bases psicològiques d'aquella unificació profunda; però aquella unificació va dirigida, també, a crear un mercat nacional, amb la pretensió de superar els obstacles provinents de l'antic règim. Després vindria la mitificació de la nació per part de l'Estat, o dit, d'una altra manera, per part de les classes dominants i dirigents que farien de l'Estat un dels seus instruments de poder sobre la societat.

LA CRISI DE L'ESTAT LIBERAL-CAPITALISTA

Itàlia i Alemanya aconseguiran la seva unificació estatal. També altres comunitats assoliran l'anhelat estadi, no sense que Europa entri en llargues i cruels lluites nacionalistes. El període de consolidació del capitalisme a Europa ha estat a la vegada el període dels grans moviments nacionalistes. La unificació política és el corollari de la unificació econòmica, però aviat, si bé l'Estat liberal-capitalista assoleix conquestes importants, entrarà en crisi. I entrarà en crisi en bona part perquè aquell optimisme liberal no pogué fer front als mals que ell mateix provocava. La rivalitat internacional per la conquesta de nous mercats; l'aparició activa dels moviments obrers i la formació de nous grups socials en el procés d'urbanització i del canvi sociològic subsegüent; la revolució tecnològica i científica i la necessitat de fer front a problemes reals d'unes societats de demografia creixent, desordenen les concepcions liberals que ja no eren suficients per inspirar una acció de govern en societats complexes i plenes de conflictes. Societats en permanent mutació que exigien que els drets formals que s'establien a les Constitucions fossin realitats materialitzades.

Un dels millors constitucionalistes espanyols de la primera part del nostre se-

4 Gats
Galeria d'Art

c/. sant sebastià, 2 i 3
tel. 22 64 93
ciutat de mallorca

ARRANZ-BRAVO
BARTOLOZZI

maig 1982

gle, Adolfo Posada, analitzant la crisi d'aquell Estat i l'evolució que anava experimentant la societat d'aquell temps, va dir:

«Caracterizábase tal evolución por la crisis de agotamiento del viejo liberalismo formalista, de cepa individualista, con el advenimiento del que allá por los años 1905 y 1906 se llamó «nuevo liberalismo», no abstencionista, social, o que procuraba contenido social a la acción del Estado, y contenido económico y cultural a las libertades y derechos constitucionales: transformación de los derechos del hombre y del ciudadano... Por otra parte, la transformación del liberalismo a que me refiero, se manifestó como influjo impulsor en la crisis de crecimiento del constitucionalismo perezosamente constructivo, consecuencia, tal crisis de manera inmediata, en su momento, antes de la guerra, de las nuevas y apremiantes exigencias sociales que demandaban nuevas formas jurídicas».

No obstant, l'Estat nascut de la concepció liberal havia de consolidar una noció jurídica-política encara vigent i que desig perdurable: l'Estat de Dret, que significa substancialment:

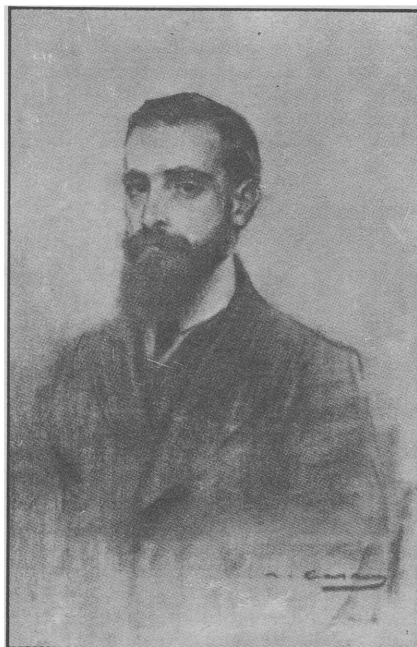
- Imperi de la llei: la llei és una expressió de la voluntat general que s'expressa lliurement i periòdicament, sense que tenguí altre poder per sobre.
- Drets i llibertats fonamentals, emparats per garanties formals per a la seva realització.
- Separació dels poders legislatiu, executiu i judicial.
- Legalitat de l'Administració, que serà regulada per la llei i controlada pel poder judicial.

Els ordenaments jurídics que ordenen la convivència s'inspiren en aquestes grans coordenades teòriques que han fet possible allò que s'ha denominat el règim democràtic. Però d'una plasmació formal d'aquells drets poc a poc es passaria a l'exigència d'una plasmació real, és a dir, que no bastava que la llei garantís la igualtat: els poders públics que es legitimen per la voluntat general han d'intervenir per passar de la democràcia formal a la democràcia real. L'exigència d'aquesta democràcia real, protagonitzada principalment pels moviments socialistes, desbordaria els esquemes teòrics d'un liberalisme insegur de si mateix i que, entre altres aportacions a la història de la humanitat, ha fet possible mantenir sempre vigent l'exigència de la llibertat, sense la qual la persona no pot realitzar-se plenament ni amb dignitat.

NOVES FORMES D'ESTAT

S'ha dit que una de les causes que a Europa varen fer possible la formació dels Estats nacionals va ser la creació dels imperis colonials o, dit d'una altra manera, l'ideal imperialista, que provocà la integració en un sol poder polític comunitats originàriament diferenciades i independents. Fou el cas d'Anglaterra, d'Espanya i de França. Doncs bé, en la mesura que entra en crisi el projecte imperialista també entra en crisi l'Estat que li dona

suport. Com hem dit abans, aquest fenomen apareix en primer lloc a Espanya, que just en el moment que veu perdre les seves darreres colònies a finals del segle XIX experimenta la formació de noves forces polítiques que reclamen una reorganització de l'Estat, com foren els moviments nacionalistes de Catalunya i el País Basc, que fins als nostres dies mantindran la idea d'un Estat diferent. Espanya, primer país europeu que perd l'imperi colonial, també és el primer país europeu que dins el segle XX intenta reorganitzar l'Estat centralista. Encara que modesta, n'és una mostra la Mancomunitat Catalana de l'any 1914 i en serà la millor demostració la Constitució de la II República.

Francesc Cambó

Tornem, però, al liberalisme del qual havíem dit que a principis de segle entra en crisi i que amb la I Guerra Mundial entraria en un pendent del qual no se'n tornaria remuntar. L'Estat liberal, de què hem de retenir els conceptes abans esmentats, va ser un Estat insuficient per a resoldre els problemes que el mateix liberalisme havia creat. La I Guerra Mundial significaria la seva definitiva transformació, ja fos per la influència del socialisme, ja fos per la presa del poder per part dels moviments fascistes. Més encara: a Rússia, al triomfar la Revolució comunista, s'organitza un Estat que res té a veure amb els models fins llavors vigents.

La crisi del liberalisme en determinats països, curiosament, va significar sacralitzar la idea de l'Estat. És l'Estat totalitari fascista. Diu Laski que l'«essència del fascisme és la destrucció de les idees i institucions liberals en benefici dels que posseeixen els instruments del poder econòmic», és a dir, que determina grups socials s'emparen en el poder

de l'Estat per a mantenir els seus privilegis. Els fascismes duren fins a les seves darreres conseqüències la creació d'una concepció estatal autàrquica que redueix el ciutadà a un súbdit. L'Estat ho és tot, la societat civil no és res. Mussolini ho diria d'aquesta manera: **«Tot en l'Estat; res fora de l'Estat ni contra l'Estat. L'Estat és omnipresent, omnipotent i omniscient».**

CAMBÓ

La I Guerra Mundial havia d'enderrocar velles creences i l'optimisme liberal, que amb les seves receptes ja no podia fer front a la societat complexa que s'havia format. Durant aquells anys començaren a sortir els primers llibres sobre la crisi profunda d'aquella concepció que havia donat lloc a una democràcia que s'havia expressat a través del constitucionalisme i el parlamentarisme. Dins el nostre context, crec que s'han de recordar quatre llibres que són testimonis d'aquella crisi. Em referesc a **La Rebelión de las masas y España invertebrada** de José Ortega y Gasset, i a **Entorn al feixisme Italià i Les Dictadures** de Francesc Cambó.

La lectura d'aquestes obres ens dona la clau d'un dels fenòmens que en aquells anys ja es feia patent: l'Estat nacional era un marc insuficient. Res d'estrany, doncs, que la idea de la sobirania absoluta també fos vista com a negativa pels mateixos que defensaven el sistema liberal. I no deixa de ser curiós que fos un nacionalista com Francesc Cambó un dels primers a reflexionar sobre les noves condicions sorgides de la crisi posterior a la I Guerra Mundial, punt de partida exacte per entendre les nostres actuals coordenades històriques. Deia Cambó que **«En la vida econòmica d'Europa i d'Amèrica, i àdhuc dels indrets més sensibles, com a més civilitzats, dels altres continents, assistim a una formidable intensificació de les fonts productores i de la capacitat consumidora. I com la producció i el consum no guarden en llur desenrotllament el degut paral·lelisme, s'originen lluites més dures i aferrissades que mai entre les diferents economies nacionals, que, per la rapidesa de les comunicacions, han esdevingut totes elles alhora interdependents, mútuament complementàries i competidores».**

Dos trets característics presenta aquesta lluita. L'un, l'accentuació del proteccionisme, paral·lelament a la freqüència de les reunions i conferències internacionals i a l'abundància de les publicacions proclamant la necessitat de reduir les barres aduaneres, d'intensificar l'intercanvi entre els pobles, i en el que es refereix als Estats europeus, la necessitat d'orientar la política de tots ells en la direcció d'un gran Zollverein, que vengui a preparar, en l'aspecte econòmic, la constitució dels Estats Units d'Europa».

GREGORI MIR

(Continuarà)

Les poesies de Miquel Duran i Saurina

L'Ajuntament d'Inca, per iniciativa del seu batle, Sr. Antoni Pons i Sastre, pensa editar cada any, per la Festa del Llibre, alguna producció literària d'autor local. Si el propòsit es manté, els autors inquers deixaran l'ensopiment, on les circumstàncies o les repressions els confinaren. La sèrie comença ara amb un tom de «POESIES» de Miquel Duran i Saurina. És un llibre senzill i bell, presentat dins l'estil tipogràfic clàssic que l'autor s'agradava de posar als papers que sortien de la seva impremta. A la solapa hi trobarem escrit:

«Miquel Duran i Saurina, animador social i poeta popular, aïllat dins la ruralia mallorquina del primer terç de segle, mantingué una lluita permanent per enlletir la llengua i l'esperit de pàtria en moments encara difícils per la nostra cultura.—El seu mèrit major, més que la poesia, d'altra part gens menyspreable, fou el constant abrandar el foc sagrat i el seu afany per educar els humils, a voltes en solitari i fins en hores en què a Mallorca sols quedaven els seus papers escrits en la nostra llengua.—Malgrat les limitacions d'En Duran, és un deure de les generacions d'ara no deixar-lo en oblit, quan no per altra cosa, per esser un cas estrany de poesia i un miracle de voluntat».

A aquest preàmbul hi podríem afegir quelcom del que deia Miquel Ferrà al pròleg de «Flors de Roella», aplec de poesies publicat el 1922. Vegem-ho.

«En el carrer de la Murta (...) hi ha la petita impremta i llibreria d'En Duran. D'allà han sortit la mitat de les fulles impreses en la nostra llengua, tan senzilles com vulgües, que no sempre els mèrits han igualat el desig, però que es vénen succeint des que jo tenc record, invariablement inspirades per l'amor al poble natal, el culte a la tradició cristiana i una devoció fraterna i generosa a Catalunya que comparteix la integritat dels seus ideals».

Encara, a aquesta presentació de síntesi, caldria ajuntar-hi per completar la imatge, l'autodidactisme, dur i progressiu, de Miquel Duran que des d'una base cultural elementalíssima, per un «miracle de voluntat», va atènyer metes prou dignes, fet incompreensible si no es tenia en compte la presència en ell d'un excel·lent intel·lecte. Per aquesta capacitat mental i per un sentiment constant de minusvàlencia, optimista i constructiu, li fou possible avançar i millorar-se, sentint-se sempre deixeble. Els poetes de cap de brot de Mallorca, i alguns de Catalunya, li

eren mirall per ordenar-hi la seva inspiració poètica, així com els capdavanters del pensament català —Prat de la Riba, Torres i Bages i fins i tot Millet, de l'Orfeó— li donaven suport espiritual per emprendre, donar consistència i continuïtat a l'acció social i formativa que Duran projectava al seu entorn.

Així aconduïa i conformava l'esperit del Cercle d'Obrers Catòlics que havia fundat l'any 1900 i que presidia o bé inspirava quan era fora de la presidència. El «Cercle» unia a la seva funció assistencial un ample ventall de cultura, traduït en escoles nocturnes pels socis i llurs fills, en vetlades literàries, escenificacions dramàtiques, cicles de conferències on s'hi ensenyava literatura, lingüística, art, pedagogia, sociologia, ciència, religió... Aquest «Cercle», per millor actuar, es desfeia en entitats autònomes: caixa d'estalvis, sindicat agrícola, literatura i, més puixant que cap altra, l'orfeó «L'Harpa d'Inca».

Paral·lelament a aquesta tasca social i pedagògica, cal recordar el periodisme local de Duran, pregonament doctrinal, marcadament defensor de la religió, la llengua i la raça nostra.

I, a més, Duran feia poesia. En el tom que l'Ajuntament d'Inca ara ha editat, hi ha inclòs el llibre «Flors de Roella» amb el pròleg de Miquel Ferrà, que cal llegir per millor comprendre el poeta. Hi segueixen altres composicions disposades cronològicament, per tal que el lector pugui considerar el procés literari, des d'un temps de versificació popular, influïda per l'estil de fi de segle i la pròpia vacil·lació, fins a

les poesies posteriors, ja més segures i emmarcades de ple dins les exigències formals de l'escola mallorquina.

En la producció poètica i periodística de Duran, hom hi veurà indubtablement una manca de suport filològic. Hi trobarà insuficiències i regressions, fruit de diferents èpoques i reveladores del procés evolutiu. Però una anàlisi objectiva i ponderada hauria més bé de mirar-s'ho tot encaixat dins un ample conjunt. Al costat dels arbrissons raquífics i les llacunes opaques, adesiara presents, cal no oblidar el bosc unitari, avaluant-lo —per què no?— a la mida de les nostres exigències, més o manco encertades, però sempre subjectes a la dialèctica.

* * *

Al posar a punt l'edició de «POESIES» me tocà ensinistrar la biografia del meu pare, que es troba al començament del llibre. No m'abellia l'encàrrec, però vaig acceptar-lo davant motius poderosos que els amics em presentaren i els que vaig fer-me a mi mateix. Crec haver complert el propòsit de ser rigorosament objectiu. Qualcú troba la biografia massa severa; altres la troben exacta i equànime. Jo diria que en ella he deturat tot sentimentalisme i que avui no retocaria cap paraula.

Més enllà de la crítica literària o la consideració liminal de l'obra social de Duran, potser fóra recomenable un estudi marginal de la seva «psicologia profunda» a partir dels seus escrits i actes, per explicar les determinants de la seva producció i comportaments, ja que l'home, artista o emprenedor, és fruit de l'ambient que l'educa i condiona, però encara més dels impulsos de la subconsciència, no sempre controlables. Potser així podríem concebre millor aquest cas insòlit de poesia i tenacitat.

* * *

La presentació del llibre al Teatre Principal d'Inca, fou tot un èxit d'organització, de presentació i d'assistència. Gabriel Janer Manila, amb l'exquisitesa de paraula prou coneguda, va analitzar deliciosament i metòdicament la figura de l'homenatjat des de dos àngles: «Miquel Duran, treballador de la cultura i poeta del poble». Es llegiren, amb comentaris adients, diverses poesies del llibre i, per cloenda, l'Escolania de Lluc va donar un concert de música popular i sacra. Presidien l'acte un representant del Consell General Insular i el Batle d'Inca.

LLORENÇ M. DURAN

La princesa embruixada

Estudi i anècdota d'un muntatge teatral

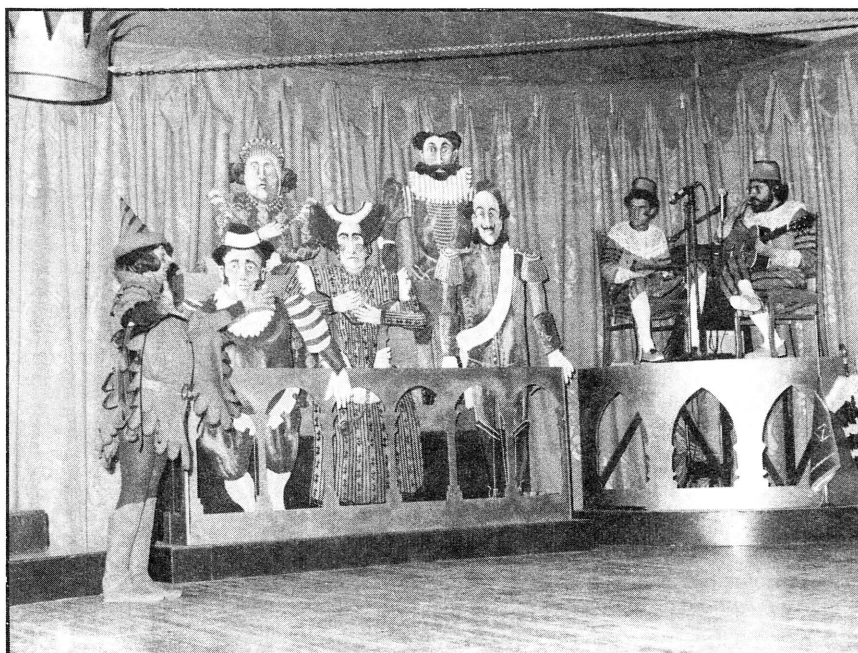
Quan assumirem la tasca de muntar «La Princesa Embruixada» ens adonarem, de bell antuvi, que les dificultats serien més considerables que a qualsevol dels nostres espectacles anteriors i que, al mateix temps, les possibilitats escèniques que embrionàriament estaven contingudes dins la proposta teatral que Gabriel Janer Manila havia reeixit construir, eren extraordinàries.

LA TRAMA

L'autor desenvolupa la història d'una princesa que és castigada per imaginar fantasies. Na Catalineta és condemnada per una bruixa maligna a portar el cap de somera per afirmar que la lluna baixava cada nit del firmament perquè tenia ganes que els nins de la terra jugassin amb ella talment com si fos una pilota. El Rei Martí, abatut i embogit, explica a les dames i als cavallers de la cort que l'únic remei que pot retornar a la seva filla les antigues fesomies és anar a la lluna a cercar la pedra de colors que la bruixa utilitzà pel seu encanteri. En Crispí de Santa Eugènia, un joglar que canta cançons i explica coverbos per les places i els mercats, és l'elegit per a realitzar la proesa. El seu premi, si torna amb la pedra i la princesa recobra les formes humanes, serà casar-se amb ella i ésser rei. I el seu càstig, si no és capaç de recuperar la pedra, casar-se per força amb la somera. En Crispí es desespera i plora cercant escales pertot arreu. El Rei és, però, qui li marca el camí a seguir. Es queixa el joglar: «Però... i l'escala?». Contesta el Rei Martí: «L'alçaràs dins el pensament, i agafaràs la lluna, si tu vols...».

I en Crispí i na Catalineta criden la lluna amb tota l'ànima. I la lluna es despenja de la fosca i cau, com una pilota, dins les seves mans. El miracle, teixit a força d'imaginacions i de corrandes, s'ha produït. Però en Crispí ja no és el mateix. S'ha enamorat de na Catalina, de la mentida de na Catalina. I ja no vol desfer l'encís perquè li fan pena tots aquells que no són capaços d'entendre que ells dos, com els nins, tenen diverses veritats.

El joglar es posa la bolla de vidre de colors damunt el front i el seu cap es transforma, també, en el cap d'un ase.

LES RONDALLES: ANTECEDENTS I SIGNIFICATS

La situació que engega el text d'en Janer és prou repetida dins la rondallística universal. Recordam «Pell d'ase» de Perreault o la més propera de «N'Elioneneta» de Mn. Antoni M.ª Alcover. Però les correspondències no van molt més lluny que el cap de somera. A aquestes dues el motiu del càstig és la desobediència i al final, després d'afrontar perills i sofrir penaltats, les princeses tornen a recuperar les seves cares i es casen amb els seus herois. A «La Princesa Embruixada» la motivació és la censura de la imaginació, el refusament del dret a somniar. I el final no consisteix en la redempció de la princesa sinó en l'assumpció del seu pensament i de la seva actitud per part del joglar-heroi.

Si per analogia ens estenem als contes del cicle que hom ha anomenat «animal-núvia» (el tipus d'animal varia segons la

narració i la procedència de la història), la concomitància es redueix a la devoció de l'amant i a que la protagonista de l'encísament és una bruixa que tampoc és castigada al final del conte.

Així, doncs, malgrat la utilització d'elements d'antigues contarelles (bruixes malignes, pedres màgiques, reis i princeses, llunes que davallen a la terra, transformacions fantàstiques) i malgrat l'estructura rondallística de l'obra, el seu contingut i la seva interpretació són gairebé inèdits.

Probablement bona part de la frescor i de la força del text li ve donada pel seu final. Agosarat i reptador.

Als contes tradicionals, els herois-alliberadors s'enamoren de les princeses degut a la seva bellesa que simbolitza la perfecció. Aleshores, després de diverses contingències, de salvar esculls i superar victoriosament innombrables riscos es fan dignes d'ésser estimats.

A «La Princesa Embruixada» el risc, l'audàcia, el gest coratjós és la transformació del cap d'en Crispí en el cap d'un ase. Una reivindicació audaç, dedidada i solidària del dret a imaginar, a exercir la intel·ligència sense traves, sense motlles uniformadors, i de la llibertat de comunicar pensaments, sensacions, imatges... El Joglar renuncia a reintegrar a la Princesa dins l'ordre establert de les coses i opta per la transgressió de la norma.

Cert és que, anteriorment, el Rei i el Majordom han descrit la Princesa com a provista d'una extraordinària bellesa física. La representació de la perfecció se segueix, doncs, funcionant.

Quan es representa l'espectacle, es deixa ben clar que la Princesa comparteix i aprova la decisió d'en Crispí. Però calia eliminar qualsevol dubte als petits espectadors. L'obra té un final desbaratada, en una escena desgavellada amb crits del Majordom, tocs pel cap dels cortesans i una accentuació de la follia del Rei, davant el canvi del cap d'en Crispí. Aleshores existia el perill evident que els nins es quedassin amb l'interrogant —més o manco conscient i considerant la novetat del missatge— de quina seria la vida dels ases després del matrimoni, a quin nivell de realització personal i de parella arribarien, quin futur incert els esperava. Per això el recitat de l'epíleg de l'obra que, en un principi no formava part de l'acció dramàtica, proporcionaria satisfacció i seguretat als infants.

Diu així: «En Crispí de Santa Eugènia i na Catalineta es varen casar aquell mateix dia i visqueren molts d'anys plegats amb pau i concòrdia. I la lluna davallava cada nit a jugar amb els seus fills i amb els fills dels seus fills fins a set generacions».

L'estabilitat emocional —plegats amb pau i concòrdia— i el triomf de la imaginació —la lluna davallava cada nit— hi són representats. Constitueix un encert l'elecció del número set com a símbol d'un cicle complet per analogia amb la setmana com a unitat de temps.

ELS PERSONATGES, EL VESTUARI, ELS ACTORS

Janer Manila es serveix de cinc personatges amb personalitats clares i exterioritzades, degut a la duració limitada de l'obra dramàtica i per a facilitar la comprensió per part del públic més menut. Per a definir la seva idiosincràsia utilitza el llenguatge peculiar de cada un, d'una manera especial en el cas de la Mestra, quedant més diluïdes les diferències en els altres tres. La Princesa només brama. I en segon lloc, ressaltant una sèrie de qualitats rellevants materialitzades i arrodonides al cobrar vida física sobre l'escenari. Remarcam la manca d'ambigüitat i l'absència de personatges perversos. En tot cas, la bruixa, que només s'anomena. El Majordom i els cortesans no passen de la ximpleria, la presumpció i la rabiola.

—El Rei Martí, a qui la mutació de la seva filla l'ha capbussat en una follia desbaratada amb uns rampells de lucidesa. No acaba de comprendre les motivacions d'una venjança tan dura. Preocupat a conservar el protocol de palau però incapaç

d'entendre's amb els cortesans, amb una íntima estimació per Na Catalineta, i la pregona convicció que només la sensibilitat, la tendresa, la pràctica de la imaginació en llibertat personificades en el Joglar poden tornar a la Princesa les seves fesomies.

El vestuari fou dissenyat amb imaginació, il·lusió i encant per Ritch Miller, extraordinari artista que ha jugat un paper principal dins la creació del muntatge teatral que ens ocupa.

Morats, liles, violetes foren els colors elegits pel vestit del Rei. Pedreria, barba de tres puntes per a accentuar-li la bogeria, vestit amb cintura molt alta i el calçons amb cama molt curta, just fins al començament de la cuixa per a fer-li les cames més llargues i despulades, el que, indubtablement, remarcaria la seva dèria de caminar amb el peu coix i el faria de moviments més desgarrillats. L'actor elegit per a incorporar el paper del Rei Martí fou Gabriel Gamundi, degut a la seva alçària (1'90 m.) i a la seva capacitat per interpretar amb destresa i gràcia personatges grotescs.

—El Majordom del Rei, amb certs aires de mestressa, intentant que don Martí toqui de peus a terra, que la Princesa recuperi el cap i la parla, que el Joglar deixi de fer befa d'una situació desesperada, maldant, en definitiva, perquè tot torni a l'ordenada i tediosa normalitat. De fet, és l'únic personatge capaç de comprendre els espants, els sorolls i les manotades de les dames i els cavallers de la cort: durant tot l'espectacle els serveix d'interès traslladant les seves preguntes al monarca.

Sobre l'escena forma parella amb el Rei Martí. Per això s'elegiren diferents tonalitats de verds per al seu vestit. El contrast de les estatures també es va cercar, repetint el clixé del Quixot, i l'engreixàrem amb estómac i cul postissos. En Jeroni Cerdó fou l'encarregat de donar-li vida.

—El Joglar En Crispí de Santa Eugènia, escardalenc i pàl·lid, amb un punt gairabé màgic de vitalitat o d'esperança a la nina dels ulls, qualsevol d'aquells joglars o titellaires ambulants que cap al segle XVI movien en teatrets rudimentaris teresetes amb fils travessats, a les places públiques, als carrers i mercats, capaç de mofar-se de la vida i fer-ne escarni amb els seus balls i les seves cançons i de copsar els sentiments que bateguen sota un rostre deformat per aquells que només tenen una sola veritat, la seva. Un personatge vertader perquè l'autor hi ha deixat part de les seves conviccions, de les seves creences.

El color elegit, el cel, lligat amb el sentiment de l'amor. L'instrument per fer músiques, la bandúrria, de procedència italiana i conegut des del segle XIV. També d'origen italià fou un personatge de l'antiga comèdia conegut per Crispí, però les semblances no passen del nom. L'interpretaria jo.

—Na Catalineta, la filla del Rei. Joan Amades ens parla a la seva «Geografia Fabulosa» dels hipocèfals, gent del nord d'Europa que tenien el cap de cavall damunt un cos d'home. No parlaven sinó

que renillaven. I menjaven palla, herbes i grans. També Na Catalina menja garroves, alfals i palla. I només brama. Sometrina, satisfeta i bullanguera al principi, sense cap indicatiu que suggereixi el seu penediment, ans ben al contrari, amb un cap provocatiu i atrevit, testimoni de la seva felicitat i assumida singularitat. Tendra i amorosa, dolça i emotiva, cap al final, parlant i sentint per boca d'en Crispí.

En Rafel Ramis, l'actor que personificaria el paper de la Princesa, va haver de realitzar un bell exercici d'interpretació. Donar vida, fer creïble i veritable un personatge femení, manyac i delicat, suau i harmònic amb els gestos, lluint contra el propi cos, contra el seu llenguatge, unes bramades despietades i estremidores, i contra la seva cara hilarant i grotesca, era una tasca que només un gran actor podia dur a terme. Amb els moviments del cos i d'un cap constrenyidor i amb poca visibilitat, amb una única expressió, ha de mostrar conformitat o disconformitat amb el que es diu, ha de manifestar alegria o tristesa, enamorament o rebuig, sense caure en exageracions artificials i contraproduents.

En Rafel ho ha aconseguit plenament, de tal manera que la majoria dels nins espectadors se'n van totalment convençuts que l'interès és una dona.

Mateu Forteza, l'admirable escultor, ha efectuat un treball deliciós, construint un cap de somera ambigu capaç d'expressar en moments diferents comicitat i melangia, burla i estimació. Obra seva és també el cap d'ase que portarà en Crispí cap al final de l'espectacle.

El seu vestit en tonalitats marrons i flors plantades és exquisit.

—La Mestra seria interpretada per Margalida Pericàs. El personatge més tangencial de l'obra, però d'una frescor i una subtilesa admirables. D'una gran vitalitat, el seu pas sobre l'escenari constitueix un preciós exercici de llenguatge, aconseguint un revifament de l'acció gràcies a la seva bellugor, a les cançons d'un caire marcadament infantil i participatiu que canta, i a la desviació momentània del centre d'interès que mantenia la tibantor dels espectadors.

Entossudida a destrevar la llengua a Na Catalina, la pobra no acaba d'entendre que la incomunicació va més enllà dels brams i les paraules. Els seus esforços per restituir la parla a la Princesa reben com a única resposta un grapat de coces somerines.

Vestuari en tonalitats marrons, davantal blanc, ulleres rodonas, toga mongivola rematada amb una espècie de coca-coixi amb flocadures. Tot plegat conforma una aparença especialment graciosa.

—I ens queden les dames i els cavallers de la cort. La gent principal del regne que el Rei ha congregat per a donar-los la mala-nova i que seran espectadors actius de tot l'espectacle, assumint un paper importantíssim, com a elements plàstics que formen part permanent de l'escenografia i com a personatges que, parlant per boca del Majordom, opinen, escridassen, protesten i s'espanten. Protagonit-

la imatge grotesca incitant la riada. Utilitzant amb parquedat les frases fetes i amb avarícia els qualificatius, afavorint els verbs i els substantius, és a dir, l'acció.

L'actor serà, després, l'encarregat de fer arribar amb tota la seva força les paraules a l'espectador. L'ha d'emocionar, irritar, divertir. Per això és imprescindible que prèviament hagi vibrat amb l'obra. Que n'hagi copsat els significats més amagats. Si no l'ha compresa íntimament, difícilment la podrà transmetre amb tots els seus matisos. La història s'ha de conèixer en tots els seus detalls, fins el punt que constitueixi una experiència personal. I la memòria no s'ha d'esforçar el més mínim. Les paraules han d'acudir als llavis d'una manera inconscient i fluïda.

L'actor ha de tenir una profunda estimació per la llengua perquè és la seva principal eina de treball. Ha d'estudiar les inflexions, els accents, els tons, el sentit de cada frase i de cada paraula. Només així podrà comunicar a l'espectador les mateixes impressions que ell ha rebut.

LA MÚSICA

La música de l'espectacle fou composta per Miquel Angel Oñate i per Kake Portas, dos músics amb sensibilitat i imaginació que aconseguiren una simbiosi perfecta amb les paraules del poeta, escrivint unes cançons excel·lents.

Els instruments elegits foren la mandolina, la flauta baixa i la guitarra acústica, preferible a l'espanyola perquè l'empràriem bàsicament per a marcar ritmes.

La música sempre ha estat un element inseparable dels espectacles de Cucorba, i com a conseqüència, la dansa, el ball, aprofitats per a dinamitzar les representacions, per a donar-los vivacitat i alegria. És important, doncs, cuidar la plasticitat del moviment corporal.

Per a «La Princesa Embruixada» ens servírem de músiques molt diverses.

A «La filla del Rei Martí» la cançó que canta el Joglar fent befa de la transformació en somera de Na Catalineta, amb invocacions a Sant Pere, Sant Pau i Santa Maria, un santuari amb clares evocacions medievals, empràrem el ritme de jota mallorquina, pel seu caràcter popular i perquè invita descaradament a la dansa.

A la «Cançó del Rei Martí», escrita en versos hexasíl·labs que faciliten, per curts, el to graciós i simpàtic que se li va voler donar a la cançó, amb unes floritures que recorden melodies orientals, el Rei es lamenta de la sort de la seva filla.

La Mestra canta dues cançons. La de les vocals, amb lletra popular (A, la mestra em fa quedar...) i música que podria ésser de qualsevol tonada infantil de rotllana. I «El dimoni tenia el nas vermell» que segueix la fórmula de la popular «La mosca»: primer es canta normal i després es canvien totes les vocals per la vocal A. Seguidament es fa el mateix amb la E, etc.

La «Història d'una joveçana que es transformà en un arbre» la canta també el Joglar, a partir de la història del mite de Filis.

La història es representa amb unes te-

zen, en resum, els esdeveniments de la rondalla.

Construïrem cinc maniquís de fusta retallada seguint la tècnica del ninot bellugadís, de braços i cames articulades que es mouen estirant una cordellina. L'artífugí incorporat a l'escenari, amb les figures de mida natural, no deixava de tenir originalitat i sentit. La gent de palau, despersonalitzada: «mouen els braços, alcen les cames i tomben el coll per voluntat suprema de les cordellines que regeixen l'inevitable drama».

Per a posar-los veu utilitzàrem un magnetòfon reproduint la gravació a més revolucions de les correctes. El resultat, unes veus primes, refinades que remarcaven la ridícula i la comicitat dels personatges i proporcionaven ritme a la representació.

El disseny de les teresetes fou de Ritch Miller, altra volta, i la realització fidel i expressiva de Jaume Picó, artista murer.

EL LLENGUATGE

I entrem a analitzar una de les virtuts del teatre per a la qual l'autor sent una devoció especial. La seva utilitat com a vehicle d'aprenentatge de la pròpia llengua. El conjunt de mots, d'expressions, de frases que s'utilitzen durant una representació per a fer arribar als infants les emocions, els sentiments, les reflexions i les quimeres dels personatges i el seu impacte dins les seves intel·ligències. De quina manera i amb quina intensitat pot ajudar a l'estructuració del pensament i de la seva expressió a través del llenguatge una hora de representació teatral.

I totes aquestes preocupacions emergeixen, paleses i concretes, del fons de l'obra literària. Un llenguatge senzill i clar, en la forma i en l'expressió, indispensable per a interessar al nin en el que se li està contant, ric i ple de recursos, passant de la cadència del vers als entrebancs de les paraules embarbussades, del ball dels verbs i els adjectius conjurant la poesia a

resetes de corda que construïren Hugo Catolino i Marie Noelle Thirion, els titellaires de Pomme d'Api amb gran delicadesa. Una tela giratòria, amb diverses marines que simbolitzen el pas del temps, pintada per Wilfried Borowsky, reforça l'evolució de les teresetes. La música, harmoniosa i sentimental, de guitarra amb el suport de la flauta baixa amb el seu caràcter màgic i simbòlic.

I finalment, la «Cançó dels Il·lunàtics». La canta En Crispí per a invocar la lluna. Es canta a tres veus. Al centre de l'escena, de la nit, la lluna brillant. La princesa marca un cercle al seu voltant i gira sobre ella mateixa, amb pasettes curtes. El Joglar, mentres canta, enrevolta la princesa i efectua també un moviment de rotació, botant lleuger i harmoniós.

Es fàcil d'endevenar que preteníem construir una dansa amb moviments astrals i amb remembrances dels balls eivissencs amb tot el seu ritual eròtic.

A les representacions en Kake Portas toca la mandolina i la flauta i en Josep Oliver la guitarra.

L'ESTRUCTURA

L'estructuració de l'obra és perfecta. Els personatges entren a escena amb una freqüència quasi matemàtica. Així, amb petites oscil·lacions, cada nou minuts apareix a la vista de l'espectador un nou protagonista, circumstància que contribueix, sense cap dubte, a dotar de ritme intern a la representació.

Per altra banda, l'aparició de cada nou personatge és prèviament preparada, anticipada pels que estan sobre l'escenari, de tal manera que, l'espectador, encuriós i neguitós, està motivat per a rebre'l, creant-li progressivament i renovant-li els centres d'interès.

Als infants, els agrada veure venir la diversió, frueixen amb l'anticipació de l'alegria. En aquest sentit, l'entrada de la somera amb el cap cobert, deixant veure només les orelles disformes, constitueix un altre encert de l'espectacle. És evident que davall el llençol hi ha una somera. Les orelles són descaradament delatores. A més, el Rei i el Majordom s'han cansat de repetir-ho. No obstant, l'espectador espera amb impaciència el descobriment de la cara de la Princesa. I quan es produeix es dupliquen les rialles que ja havien anticipat les orelles.

La claretat és quasi la principal qualitat que ha de tenir un espectacle dirigit als infants. Aleshores, la reiteració produeix satisfacció a l'infant perquè l'ajuda a fixar els esdeveniments, augmenta la familiaritat i facilita la comprensió de la història.

Positiu i efectiu serà, doncs, que tres personatges diferents —el Majordom, el Rei i el Joglar— repetesquin el relat dels fets; cada un amb nous detalls, amb noves particularitats i amb un llenguatge i una perspectiva diferent segons el seu propi tarannà.

LA COMMEDIA DELL'ARTE

L'autor diu a la introducció a l'espectacle que, aquest, és un teatre que el fascina, perquè li recorda les estrambòtiques facècies de la comèdia de l'art i li

suggereix formes antigues de comicitat popular. I és cert, algunes de les característiques de l'espectacle i del teatre de Cucorba enllacen amb aquella forma viva i particularíssima de concebre l'activitat teatral.

La combinació equilibrada d'acció, paraules, colors i música. L'acció i el dinamisme. No és casual que els infants quan fan teatre interpretin qualsevol paper amb la condició que sigui «actiu». La força de les paraules i l'enginy per a combinar-les. L'habilitat musical amb la força interior que comunica a l'espectacle. L'equilibri entre tots els actors, sense protagonismes estúpids. L'actor està al servei de la comèdia i tots els papers són principals quan ocupen el seu lloc a l'escenari. La utilització de la rialla com a element per a reforçar l'acció, els sentiments, no com a finalitat en si mateixa. L'humor intel·ligent com a element de distensió...

L'ESCENOGRAFIA

Com sempre deixarem el centre de l'escena i el prosceni desprovist de mobiliari i de qualsevol objecte que pogués dificultar la lliure evolució dels actors. Així, desplaçarem els mobles cap al fons escènic, amb tres centres d'interès: A l'esquerra, el setial del Rei; al centre, les tribunes que acullen els cortesans; i a la dreta, una tarima pels músics. Jugàvem amb una sèrie de desnivells per a rompre la monotonia de l'espai i cercant un just equilibri. Al sòtil una gran corona daurada suspesa per tres cadenes. Teles d'un rosa fort amb ornamentacions daurades i al primer terme parets i columnes cels, cercant el contrast i l'eixamplament de l'escena, suggerint, quan convengui, un espai exterior.

En conjunt, un intent de reforçament de l'expressivitat de l'acció dramàtica.

Inicialment les cortines havien d'ésser liles combinant amb el morat i els daurats dels mobles. La impossibilitat d'aconseguir tela d'aquest color en tot Mallorca ens va obligar a optar pel rosa. També les columnes havien d'ésser mòbils, però la seva ampul·lositat ens forçà a renunciar al moviment.

De qualsevol manera, la nostra condició de còmics itinerants que portem tots els estris al damunt, encaixant dins el que hom ha anomenat «teatre de camioneta», ens forçà a cercar una variant més simple a l'escenografia per a les representacions de poble.

LA PARTICIPACIÓ

Hem romput, també, aquesta vegada, amb alguns mètodes tradicionals de participació que veníem emprant des de la nostra creació, amb resultats altament satisfactoris. Són aquests, la incorporació d'alguns nins a un moment determinat de l'acció dramàtica i l'accés dels actors al pati de butaques o a l'espai dels espectadors, per a ballar amb ells o per a fer gresca.

Aquesta decisió fou inicialment objecte de crítiques i rebuda amb una certa desconfiança, fins i tot per membres del mateix Grup.

En ocasions, alguns crítics expressaren, ben al contrari, les seves objeccions a aquestes formes de participació argumentant que trenquen el ritme de l'espectacle. Maria Aurèlia Campmany ens digué, en una ocasió, que educar l'infant a l'atenció és també important.

Altres han dit que la suposta participació dels infants constitueix un engany, una farsa, si a aquest no se li dóna la possibilitat de canviar el desenvolupament dels esdeveniments escènics.

Un altre grup pensa que la verdadera participació ve donada per la capacitat que els comedians tinguin d'integrar als nins dins la trama teatral i per l'adopció per part de l'infant d'una actitud crítica davant les imatges i les idees que se li presenten.

Altres afirmen que la participació en el teatre com a impressió està molt mediatitzada i que només es dóna realment en el teatre com a expressió.

Jo pens que totes les postures tenen una part de veritat i que la majoria no són excloents. El teatre és immensament receptiu i ric en formes d'expressió. El drama i la comèdia, el gest i la paraula, la música i el silenci, l'acrobàcia i la dansa, l'agitació i la pausa, el cos i l'espai, el color i la llum, les teresetes i les ombres. I totes són teatre. I cada text exigeix una particular interpretació. Que pot ésser múltiple. No es pot estereotipar ni adquirir vicis de lectura.

I pens també que existeix un prejudici evident pel que fa al nin-espectador. El nin pot **veure** teatre, **contemplar** quadres, **llegir** llibres, sense que això entri en contradicció amb el **representar** teatre, **pintar** quadres, **inventar** històries.

Diu Maria Pla: «Ens proposem que l'escolar tingui «judici estètic», per això considerem que cal treure aquest judici de la contemplació de les coses belles. És mitjançant aquesta contemplació que es creen necessitats estètiques cada vegada més depurades i es cerca el goig de la bellesa».

CLOENDA

Amb la Princesa Embruixada hem arriscat. Hem construït un espectacle amb una gran càrrega poètica, intentant un just equilibri entre la plàstica, el llenguatge i l'acció. Però el teatre és una activitat col·lectiva. I només quan l'espectador es fa receptor-emissor de les impressions i de les emocions dels actors cobra verdadera vida.

Els nins que han presenciat la representació dins la programació de «La Caixa a les escoles» li han dispensat una favorable acollida. Ara, començarem a aixecar els decorats a les places i els carrers, a les festes populars i a les escoles. Un itinerari bullanguer i fatigós que ens descobrirà si la gent és capaç d'emocionar-se amb un teatre nou —tan vell com la vida i l'home— i si la neciesa que hom li atribueix és certa o és senzillament l'excusa de la curtesa de mires, de la manca d'imaginació.

FRANCESC AGUILÓ
Grup de Teatre Cucorba

Març de 1982

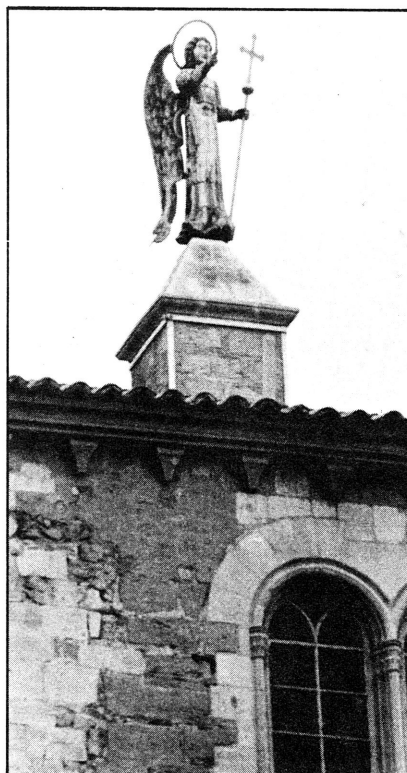
La presó de Ciutat

per Jaume Serra Barceló

La història dels edificis penitenciaris és normalment poc coneguda. No sols perquè als seus voltants s'han format llegendes, que difuminen la realitat; sinó perquè la manca de notícies i d'estudis sobre el seu funcionament sol ésser mínim. Per a començar l'estudi del sistema penitenciar a l'Antic Règim s'ha de tenir present una sèrie de diferències bàsiques amb el sistema actual.

La primera puntualització que caldria fer és la diferència conceptual que hi havia sobre la presó abans de la reforma de la justícia penal iniciada en el S. XVIII per Beccaria. Per a nosaltres el concepte presó significa el lloc a on es confina una persona jutjada, malgrat la incorrecció del concepte, per a complir una pena. A l'Antic Règim, fins a finals del S. XVII, el concepte era diferent. No es concebia la presó com a lloc per a complir condemna, sinó com a lloc a on es disposava el detingut entre la seva detenció i el compliment de la pena; pena, que per altra banda no solia ésser quasi mai de reclusió. La presó era per tant més un estat que un lloc físic, es podia estar empresonat sense estar a la presó, ja que es podia donar com a tal una casa, un lloc, una ciutat, o tota una illa. D'aquesta manera es podien utilitzar com a presons cisternes, canteres, convents i altres llocs insòlits.

La segona puntualització, derivada lògicament del concepte ja esmentat, seria el temps d'estança a la presó. En un període de la nostra història que nosaltres hem pogut estudiar (els anys compresos entre 1613 i 1619) el període d'estança mig sol ésser d'un poc més d'un mes, període curt d'acord amb els càlculs actuals, però llarg per l'època, si no tenim en compte que els dos anys marquen un període importantíssim de la nostra història moderna. L'any 1613 ve marcat per una collida de blat especialment dolenta (d'aquí vendria el refrany popular: «Romangué més espantat que el blat de l'any 13») i l'assassinat de l'oïdor de la Real Audiència D. Jaume de Berga (que marcaria l'altre refrany: «Què en som jo de la mort d'En Berga?»), i entremig les lluites dels Canamunts i Canavalls, i la formació de nombroses colles de bandolers.

La Torre de l'Àngel del Palau de l'Almudaina

L'estança, doncs, és molt curta tenint en compte els paràmetres actuals, però reflexa feelment la inestabilitat de l'època. Haurem de veure per a entendre la característica de la presó les castes de penes, per entendre la presó com a lloc de pas. Les penes per motius greus eren quasi sempre corporals (pena de mort, mutilacions i altres) per a motius lleus el conflicte es podria resoldre amb una multa, l'exili o treure el delat a la vergonya. Serà a finals de segle quan l'augment de la delinqüència es fa tan visible que fa exclamar a un oficial de justícia,

allò de: «No se puede ahorcarlos a todos», referint-se als petits delinqüents, «vagabundos» i altres elements que ompliren la Picaresca del nostre Segle d'Or.

L'edifici de la presó de Ciutat estava situat al solar del Palau de la Diputació (actual Consell de Mallorca), on restà fins a la construcció de l'actual edifici neogòtic, construït per l'arquitecte Pavia a la segona meitat del S. XIX. A part d'aquest edifici hi hagué altres centres penitenciaris que, depenents de les diverses jurisdiccions, convisqueren amb diferent sort amb les presons reials, o la presó per excel·lència: Aquests edificis serien:

—La Torre de l'Àngel, al Palau de l'Almudaina, depenent de la jurisdicció reial i considerada com a presó d'Estat, a on s'hi tancaven persones especialment perilloses, o nobles delinqüents.

—Diferents castells, també depenents de la jurisdicció reial, que foren utilitzats d'una manera més o manco continuada per aquesta finalitat, entre els que més fou utilitzat per aquesta missió hi caldria destacar el de Bellver, a on s'hi traslladaren els presos en el S. XVIII per a construir la nova presó de Ciutat, i que des de llavors tengué aquesta finalitat gairebé fins a principis del S. XX.

—La Presó Inquisitorial, situada al Palau de la Inquisició que estava en el lloc que avui ocupa el Teatre Principal i la Plaça Major.

—La presó dels Capellans, o Presó episcopal, al Palau, que com és lògic depenia de la jurisdicció episcopal.

—La presó de Sant Miquel, única que avui en dia permet un estudi real, ja que conserva part dels aparells de l'època. Estaria situada en el segon cos de la torre de les campanes, i seria el lloc a on es tancarrien les persones assilades, mentre es discutia la validesa de l'assilament.

Quant a la presó Reial, és difícil donar dades exactes de la seva construcció. Segons un privilegi atorgat per Jaume I el 1273 donaria la primera fita de l'existència de la institució, però ens temem que aquest document es referesqui més a la institució que al lloc físic, ja que en el segle següent trobam com el 1364 s'ha

d'ordenar que deixin d'esser utilitzades cases particulars, i que els presos es duiguin a la Torre de l'Àngel. Sembla que a finals de segle ja estava en funcionament l'edifici que coneixem com a presó, ja que el 1381, un privilegi del rei Pere IV, atorgava lloc a un dels tribunals que ha donat nom a la Plaça de les Corts, entre l'Hospital de Sant Andreu (actual Ajuntament) i la presó. Això ens fa pensar que la construcció d'aquest edifici tingué lloc entre aquestes dues fites, però també ens fa pensar amb més que una construcció, amb un reacondicionament d'edificis ja existents (cosa normal a l'època), en vista a la seva disposició interna.

Poc sabem d'aquest vell edifici; certs indicis trobats a diferents documentacions ens permeten veure la forma d'algunes peces que seria el trenca-closques intern, però per desgràcia sempre ens movem dins l'espai de la pura especulació. En general creim que aquest restà sempre igual, almanco fins a les reformes que es feren a la segona meitat del S. XVIII. D'aquesta manera podem trobar tres èpoques diferents:

- La primera que va des de la seva creació fins a 1750-51 en què, fora de certes petites reformes, es mantengué immutable. Una reforma de certa envergadura que es planejà a 1555 no es dugué a terme.
- La segona que va des de la construcció del nou edifici, començat a la segona meitat de segle, fins al seu abandonament a la segona meitat del S. XIX, quan el nou edifici no estava acabat del tot.
- La tercera època en què perd la seva missió de presó que va des del seu abandonament fins al seu enderrocamment.

Les parets del vell edifici eren de mala qualitat, sembla que de calç, arena i pedres. Formava un rectangle que en línies generals ocuparia el mateix solar que l'actual edifici de la Diputació, formant un sol bloc, sense pati, i petit. Les seves condicions de seguretat no eren molt bones ja que les fugues es donaven contínuament, àdhuc rompent part de l'edifici, com passà amb una fuga de presos a 1613, en què es rompé el sòtil.

Hi cabrien uns 40 presos, cosa que ens dona idea de les seves mesures petites,

que a més a més contenia altres llocs oficials com la Cúria del Veguer.

També sabem poc de la distribució de les dependències internes. En primer lloc es trobava una capella, que a més venia a esser el distribuïdor de l'edifici, cosa que la feia totalment inadequada per la missió sacra que tenia en teoria. Aquesta, estaria molt mal dotada, i d'ella sols hem trobat que perviu el Sant Crist de la Bona Mort, o dels condemnats, que avui es troba a La Sang. A part hi hauria una escrivania, la cambra de tortures i les cel·les. Aquestes es dividirien en cambres (sales envoltades de paret) i gàbies (envoltades de ferro), però no tenim altres dades sobre elles. Possiblement cada una tengués un nom, com tenien 'es de la presó de Sevilla, o les de la Torre de l'Àngel (on hi trobam noms tan expresius com Cambra de les Cadenes, Cambra dels Lleons i altres).

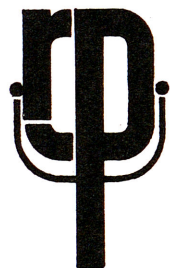
L'empresonament d'una persona era com una espècie de mal somni, que començava ja en el moment que els agutzirs l'agafaven. No sols hi entraven a formar part les vexacions, i altres formes de tortura, psicològica o física (com avui en dia), sinó que s'entrava en el regne de l'absurd. L'empresonament suposava la ruïna per una família. No sols perquè la majoria de vegades l'empresonat era un braç útil per a la feina, sinó que posar el peu a la presó suposava una sagnia econòmica. No parlem sols de la corrupció, la compra de favors o altres coses semblants, sinó que ja hi havia uns preus establerts, de manera oficial, que el reu havia de pagar. Es pagava per entrar, es pagava per sortir, es pagava per posar i llevar les cadenes i es pagava per respirar. No és d'extranyar que un càrrec de carceller, que solien dur presos mateixos, es convertís en una prebenda, que ben duita, podia enriquir un home.

Fins el 1750 l'antiga presó restà immòbil, i també restà immòbil el sistema conseqüent, però, fruit de les tendències humanitàries de la Il·lustració, s'inicià un moviment reformador. D'aquesta manera, Mallorca, que havia tengut un dels edificis més vells i inadequats de tota Espanya, es trobà amb un edifici nou d'acord amb les tendències reformadores. Hi ha la possibilitat que juntament amb València fos a Mallorca a on es posassin en

pràctica coses tan importants i innovadores com el treball com a redimidor de penes, l'absència de la tortura i altres coses que es trobaven a les teories de Beccaria.

El nou edifici es començà a 1750 o 1751, i la planificació fou d'envergadura. S'havien de comprar cases, construir un pati, instal·lacions sanitàries, etc. etc., però prop de 100 anys després l'obra no estava acabada, i ja s'abandonà l'edifici, per raons que encara no coneixem. La presó es traslladà al convent de Sant Francesc i el 1870 als Caputxins fins a la seva situació actual, mentre que el vell edifici, totalment menyspreat per tothom s'enderrocava sense que en quedàs pràcticament res (ni tan sols el record).

JAUME SERRA BARCELÓ

RÀDIO POPULAR

una amiga de tot lo dia

C. O. P. E.
MALLORCA

"la Caixa" Cada dia més a prop.

Més de 700
oficines unides
per teleprocés
al vostre servei.

CAIXA DE PENSIONS
"la Caixa"

OBRA CULTURAL BALEAR

**Sempre més i millor
per promoure
la nostra vertadera cultura**

¿ENCARA NO EN SOU SOCI?

C/. Impremta, 1

Tel. 22 32 99

Ciutat de Mallorca